

MUNCH-PETERSEN, VALFRID PALMGREN

Om folkuppfostran / af Valfrid Palmgren

Stockholm : Wahlström & Widstrand
1910

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!



Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

Under
Allm.
(Br)
o

OM
FOLKUPPFOSTRAN

AF

VALFRID PALMGREN
FIL. DOKTOR



STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
1909.

THE
ROYAL SWEDISH ACADEMY OF SCIENCES

PHYSICAL MATHEMATICAL CLASS

Kungl. biblioteket

0 0000 000099753

OM FOLKUPPFOSTRAN

OM FOLKUPPFÖSTRAN

OM
FOLKUPPFOSTRAN

AF

VALFRID PALMGREN

FIL. DOKTOR



STOCKHOLM

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND



OM
FOLKUPPFÖSTRAN

*Några reflexioner och jämförelser, närmast
föranledda af ett besök vid folkbildningsmötet i
Dortmund den 2—4 oktober 1909.*

VALFRID PALLGREN
FR. DOCTOR



PAPPERSLEVERANTÖR: LESSEBO BOLAG
TRYCKT HOS ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEB
STOCKHOLM 1910



Den 2—4 oktober 1909 sammanträdde den stora tyska föreningen *Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung* till en generalförsamling i Dortmund i Westfalen. Jag hade glädjen få närvara vid mötets förhandlingar i egenskap af svenska regeringens delegerade — den enda vid mötet närvarande officiella representanten för något lands regering, hvilket förhållande gaf de närvarande en hög tanke om Sveriges intresse för hithörande frågor.

Innan jag öfvergår till att tala om de resultat, som vunnits i Tyskland, torde kanske vara lämpligt att med några ord erinra om de krafter, som sedan årtal varit i verksamhet för att söka göra Tyskland till ett mönster äfven på det område af folkbildning, som ligger utanför skolväsendet. I främsta rummet märkas några stora föreningar: Die Gesellschaft für ethische Kultur, Die Comenius-Gesellschaft och den katolska Borromäus-Verein; vidare Die deutsche Dichter-Gedächtnis-Stiftung och sist men ej minst viktig: Die Gesellschaft für Verbreitung von

Volksbildung, hvilka alla ytterst satt sig det höga målet före att, såsom det sistnämnda sällskapets framstående generalsekreterare herr J. Tews uttrycker det, med bildning såsom medel göra sitt fäderneslands medborgare till glada, fria, lyckliga, friska och dugande människor. Af ofvannämnda föreningar hafva flera utom att i allmänhet verka för folkbildningen äfven andra syften, som närmare eller fjärmare sammanhänga därmed; så har t. ex. Borromäusförbundet därjämte ett katolskt-religiöst systemål, Comenius-sällskapet det att verka direkt enligt Comenii grundsatser; die deutsche Dichter-Gedächtnis-Stiftung åter vill genom att dels utgifva, dels till folkbibliotek utdela sina genom såväl tryck som inbindning och billigt pris särdeles tilltalande upplagor af stora tyska författare åt dessa författare, såsom det heter, resa minnestoder i det tyska folkets hjärtan. Af alla nu nämnda föreningar står dock utan tvifvel *die Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung* främst, redan därför att denna förening uteslutande satt sig före det vidsträckta målet, som jag ofvan nämnde, att med alla till buds stående medel verka för att göra hela det tyska folket delaktigt i sitt fosterlands kulturskatter.

Denna förening grundades af en samling framstående fosterländska män år 1872, således omedelbart efter fransk-tyska krigets slut för att, såsom det heter, resa ett värdigt minnesmärke åt den vunna freden. Bland stiftarna märkas män sådana som Schulze-Delitsch, Brehm,

Emil Rittershaus, friherre Schenk v. Stauffenberg, Rudolf Virchow, m. fl., och än i dag stå i spetsen för denna förening några af Tysklands mest bemärkta personligheter, nämligen såsom ordförande prins Heinrich zu Schoenaich-Carolath och såsom vice-ordförande den kände järnvägs- och trafikdirektören K. Schrader, som oaktadt sina 75 år med oförminskadt intresse och full arbetskraft står i spetsen för ett flertal af Tysklands sociala arbeten. Som jag ofvan nämnt, har föreningen lyckan att äga som sekreterare den äfven inom Sveriges pedagogiska värld högt skattade herr J. Tews, som numera ägnar hela sitt intresse, sin energi och ovanliga arbetsförmåga åt detta Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung eller, som det kort och godt brukar kallas: Volksbildung.

»Volksbildung» har sin centralbyrå i Berlin och räknade under 1908 icke mindre än 6,163 filialföreningar, spridda öfver hela landet, samt dessutom 5,068 personliga medlemmar.

Föreningen utöfvar en särdeles mångsidig verksamhet. Sitt största intresse ägnar den åt grundande af bibliotek samt åt understödandet af sådana genom gåfvor af böcker, utarbetande af kataloger m. m. Under 1908 utdelade föreningen till 7,059 bibliotek 141,417 volymer; af dessa bibliotek komma på ett år (1908) icke mindre än 221 nybildade bibliotek med sammanlagdt omkring 15,000 volymer. Det sammanlagda antalet af sedan år 1897 af föreningen bildade eller understödda bibliotek utgör 33,266

med öfver 900,000 volymer. Vidare leder »Volksbildung» en liflig utlåning af vandringsbibliotek, som ensamt sysselsätter en personal af 20 personer. Vandringsbiblioteksafdelningen omfattar 136,000 volymer, valda efter den af föreningen utgifna katalogen. Föreningen utväljer icke vandringsbibliotek åt respektive orter, utan de önskade böckerna skola ur föreningens katalog utväljas af den eller dem, som rekvirera vandringsbibliotek. Prisen för dessa vandringsbibliotek växla efter volymernas antal från 6—15 mark för ett bibliotek från 75—200 marks värde.

Den af mig redan omnämnda, af föreningen utgifna katalogen till ledning vid urval af böcker för populära bibliotek har redan utgifvits i sin 10:de upplaga, hvilket faktum tillräckligt tydligt talar för det behof den fyllt. Den är upprättad med yttersta omsorg och omfattar omkring 15,000 titlar af det bästa den tyska litteraturen i original och öfversättning kan bjuda. Ifrågavarande katalog innehåller en särskild förteckning äfven öfver lämplig ungdomslitteratur, hvilken är delad i tre afdelningar för olika åldersklasser af barn och ungdom. Under år 1908 utsändes 25,000 ex. af katalogen, som gratis erhålles af de bibliotek, som stå i förbindelse med »Volksbildung». Utom denna katalog utger föreningen ett flertal smärre uppsatser o. d. i och för agitation och uppmuntran af biblioteks-rörelsen, vidare alla för ett biblioteks administration nödvändiga formulär, handböcker till ledning vid skötseln af bibliotek m. m. samt tidskriften

Volksbildung, som utkommer med 24 nummer årligen.

Slutligen har föreningen äfven gjort ett försök att organisera ett samarbete med skolorna, ett samarbete, som visserligen ej gör anspråk på annat än att visa skolan vägen i en viss riktning. Man har nämligen upptagit *en* gren af det amerikanska klassbibliotekssystemet, den som går ut på att till skolans klasser sända så många antal exemplar af *samma* bok, som det finnes lärjungar i klassen. Detta sätt att uppmuntra ungdomens läslust och att nära den med sund — men lika fullt underhållande — litteratur, att göra detta i samråd med den eller de lärare, som hafva klassen om hand, och som därför lättast och bäst kunna afgöra, hvar tyngdpunkten af lärjungarnas intresse ligger, anses med rätta som ett af de bästa medlen att sprida god litteratur och framför allt *smak* för god litteratur bland ungdomen. Sådana klassbibliotek hafva ju äfven hos oss varit föremål för diskussioner, i hvilka alltid önskvärdheten af dem starkt betonas. Men som vi hvarken äga Amerikas fria offentliga bibliotek eller Tysklands »Volksbildung», så stå vi här fortfarande med så godt som tomma händer och önska och önska, och därvid synes det blifva. I Tyskland har, som sagdt, denna idé upptagits af »Volksbildung» hufvudsakligen för att i vidare kretsar sprida kännedom om nyttan och nödvändigheten af dylika klassbibliotek samt för att för lärare och skolstyrelser underlätta de

första försöken därmed. Under 1908 utsändes af »Volksbildung» 21 dyl. klassbibliotek med sammanlagdt 1,331 volymer.

Hvad ifrågavarande förenings biblioteksverksamhet angår, vill jag ytterligare blott nämna, att det särskildt är denna, som äger höga vederbörandes och allmänhetens intresse. Som ett bevis därpå kan tjäna det förhållandet, att tyske kejsaren årligen understöder den med 3,000 Mk och staden Berlin med 300 Mk; detta senare är anmärkningsvärdt, då Berlin själf äger och underhåller ett präktigt stadsbibliotek med många filialer. Af de många enskilda personer, som hysa intresse för »Volksbildung», är att märka bl. a. förlagsbokhandlaren Mosse i Berlin, som årligen med 1,000 Mk bevisar föreningen sin välvilja.

Af föreningens öfriga arbetsområden vill jag här blott i korthet nämna föreläsningverksamheten, hvars resultat för 1908 visar 202 af föreningen anordnade offentliga föreläsningar, utlåning af skioptikon- och kinematografbilder för att därmed illustrera föredrag o. d., vidare en af föreningen i folkbildningssyfte ledd teaterverksamhet, till hvilken jag längre fram skall återkomma.

Det var *Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung*, hvars verksamhet jag ofvan i korthet skildrat, som höll sin af mig förut nämnda 38:e Hauptversammlung i Dortmund i oktober i år. Mötet besöktes af omkring 1,200 personer, hvaribland voro ett flertal represen-

tanter för andra bildningsföreningar och för skolväsendet. Fyra längre hufvudföredrag höllas, på hvilka följde lifliga diskussioner, hvarunder jag hade ett godt tillfälle att vinna insikt i hvad som på olika orter i Tyskland göres för allmän folkbildning.

Dessutom hade man tillfälle att i detta afseende göra lärrika erfarenheter i själfva den stad, Dortmund i Westfalen, i hvilken kongressen var samlad.

Dortmund är en industristad, som år 1875 ägde 57,742 invånare. 25 år senare, år 1900, hade detta invånareantal stigit till 142,733, d. v. s. nästan 3-dubblats, och för närvarande äger Dortmund öfver 200,000 invånare. Staden har blifvit en bland Tysklands mest blomstrande städer, en modern industristad, hvars imponerande storindustriella verk, ståtliga byggnader, vackra promenader och offentliga parker vittna om materiellt välstånd och vidsynt förvaltning. Af särdeles stort intresse var det därför, att vid mötets öppnande den man, som under denna uppblomstringens tid stått i spetsen för Dortmunds statsförvaltning, geheimerådet Schmieding, i sitt välkomsttal till mötet offentligt förklarade, att stadsförvaltningen bland sina främsta omsorger alltid räknat dem att skaffa staden goda möjligheter till fortsatt bildning och utveckling för dess invånare efter skolans slut, framför allt ett godt stadsbibliotek, vidare en präktig yrkesskola, ett kulturhistoriskt hembygdsmuseum af rang samt en ståtlig och välskött stadsteater,

äfvén den afsedd att verka för smakens förädlande och kulturnivåns höjande. Till en icke ringa del borde man, ansåg geheimerådet Schmieding, tillskrifva dessa goda bildningsanstalter förtjänsten af Dortmunds storartade utveckling under de sista decennierna. Jag tog sedermera alla dessa institutioner i närmare skärskådande, och jag fann därvid ett bibliotek, beläget invid och delvis sammanbyggdt med stadens gamla rådhus, en mönsterbyggnad i sitt slag hvad såväl tilltalande arkitektur som smakfull och praktisk inredning beträffar; jag fann en yrkesskola, hvars nybyggnad äfvén den hvad beträffar rymlighet, ljus och lämplighet för sitt ändamål lofvar att bli en af de främsta i sitt slag; i denna yrkesskola få de unga utbilda sig i det eller de yrken de önska, och den har, när de lämna den, satt dem i tillfälle att i detta den verkliga yrkesskicklighetens förlofvade tidehvarf inom sina respektive fack förtjäna sitt uppehälle och skapa sig en god och ofta mer än god framtid. Jag fann slutligen ett museum och en teater hvilka, båda i yttre som inre afseenden lika välloftade som nyssnämnda institutioner, äfvén de voro mönsteranläggningar i sitt slag. Men jag fick också veta, att Dortmunds stadsarkitekt, som byggt alla dessa ståtliga bildningens tempel, själf är en särdeles intresserad folkbildningsvän, som icke brukat blott hufvudet och handen till dessa sina favoritverk, utan hvars varma intresse för saken i icke ringa mån bidragit till de lyckliga och för Dortmund så hedrande resultatén

af hans arbete. Jag fick vidare veta, att staden till ledare för alla dessa institutioner sökt ut och funnit män med grundligaste sakkunskap och största erfarenhet inom sina respektive verksamhetsområden, män, i hvilkas hand staden därför med förtroende kunnat öfverlämna vården om sina ideella intressen.

Jag hade nöjet att under särskild ledning af dels stadsarkitekten, dels hvar och en af cheferna för nämnda institutioner få taga närmare kännedom om såväl deras byggnader som verksamhetsprinciper och arbetsmetoder. Och jag måste erkänna, att jag, när jag lärt känna det sätt, hvarpå Dortmunds stadsförvaltning tillgodosett stadens bildningsbehof och ideella kraf, icke längre förvånades öfver Dortmunds snabba och blomstrande utveckling, utan i stället måste fullt dela stadsbornas egen tro på en ljus och lyckosam framtid för sin stad.

* * *

När man som intresserad svensk folkbildningsvän gör studier i Amerika, England eller Tyskland, sker det med ganska blandade känslor. En glädje är det, därför att det i dessa länder finns mycket att lära, många goda uppslag att taga fasta på, många rön och erfarenheter, af hvilka vi kunna draga nytta. Men samtidigt kan man ej undgå att inse, huru mycket som ännu återstår för oss att göra, innan vi hinna upp till samma ståndpunkt som de. Man kan ej underlåta att fråga sig, hvad vi egentligen

ännu gjort för att sprida det bästa bildningsmedlet, god litteratur, till alla lager af vårt folk, och man finner då, att vi knappast gjort stort mera än att på möten och sammankomster af alla slag åter och återigen konstatera, att vi lida under en uppsjö af underhaltig litteratur, att vår ungdom förgiftas af osund lektyr och att något bör göras. I de ofvan nämnda kulturländerna har man kommit ett stort steg längre; man har öfvergått från ord till handling och vidtager kraftiga åtgärder, såväl negativa för att lägga hinder i vägen för spridningen af den dåliga litteraturen som positiva för att med alla medel bringa det goda och det bästa i ord och bild, i litteratur och konst ut till folkets alla lager.

Hvad som först och främst är i ögonen fallande, mest i Amerika, men äfven i hög grad i Tyskland och England, är en mot vår mycket olika uppfattning af ordet folkuppfostran. De människor, som sakna grundligare sakkunskap och som därför döma ytligt — och de äro i vårt land sorgligt många på folkbildningsområdet — inlägga gärna i ordet *uppfost* något af pedanteri och skolmästeri; de ha icke kommit så långt, att de inse det stora produktiva värde, som ligger i en uppfostande verksamhet, emedan de gifva ordet den alltför snäfvu betydelsen af den uppfost, som skolan åsyftar, och som gäller endast barn och ungdom. Och likväl äger uppfost inom det moderna samhällslifvet vida utanför skolans gränser en så djupgående

betydelse, att man tvärtom på alla områden borde söka få till stånd en planmässigt organiserad uppfostringsverksamhet af den fullväxte medborgaren, en verksamhet, som skulle stärka vårt folks inre kraft, öka möjligheterna för dess höjande i ekonomiskt afseende och lyfta hela folket upp på ett högre utvecklingsplan.

På grund af den gängse snäfva uppfattningen af innebörden i begreppet uppfostran undviker man numera hos oss i folkbildningskretsar i allmänhet med stor omsorg detta ord. Det skall i stället heta upplysning eller folkbildning. Eller som en af våra folkbildningsmän nyligen yttrade till mig: vi vilja alls icke uppfostra, vi vilja blott väcka, upplysa; uppfostra sig, det få människor göra själfva, det befatta vi oss icke med. Och hvad har följden blifvit? Ytlighet och förflackning längs så godt som hela linjen, brist på allvar och ansvarskänsla hos såväl upplysarna som deras föremål. *Ansvar*, se där det begrepp, som bör fylla uppfostran, ansvar hos den, som ger, för *hvad* han ger och *hur* han ger, och hos den, som tar emot, för det sätt, hvarpå han förvaltar den honom anförtrodda kulturskatten.

I allmänhet betraktas hos oss folkbildning o. d. som en akt af nedlåtenhet och välgörenhet från de s. k. högre klassernas sida gent emot det öfriga folket. Denna nedlåtenhet tar sig de sorglustigaste uttryck i det sätt, hvarpå äfven de högsta, värdigaste bildningsmedel genom

en till förflockning gående popularisering göras till nästan en karrikatyr af hvad de borde vara. Hur många af våra folkbildningsvänner ha ägnat ens en tanke däråt, att ordet folkuppfostran omfattar *hela* folket, alla stånd och klasser, alla åldrar, d. v. s. närmast kunde och kanske borde utbytas mot *nationaluppfostran*, om man vill uttrycka dess innersta kärna. Hvilken klass af medborgare i ett samhälle behöfver icke vidare uppfostras efter skolans slut? Inom hvilket samhällslager finnas ej missförhållanden, som inga lagar afhjälpa, utan för hvilkas afskaffande man trots allt likväl blott har att hoppas på uppfostran, verklig folkuppfostran? Hur, om icke på den vägen, skall den rike lära sig rikedomens förpliktelser, den lärde de kraf, som medfölja hans vetande, den ringe eller den fattige det ansvar, som hvilar på t. o. m. kuggen i kvarnhjulet, och alla, hög och låg, fattig och rik, aktningen för hvarandra och arbetets ära? Folkuppfostran, om något, skall en gång bidraga till att mildra klassmotsatserna och att skänka människorna en god vilja att med hvarandra och genom hvarandra sträfva mot alltjämt högre mål.

Den djupare betydelse, som i enlighet med hvad jag nyss antydt i de stora kulturländerna i allmänhet inlägges i ordet folkuppfostran, har i dessa länder medfört vidtgående följder. Först och främst är att märka det lifliga intresse, som ägnas folkuppfostringsfrågorna af personer, som tillhöra och representera de mest olika befattningar, ämbeten och yrken. Särskildt har jag

alltid funnit det af intresse att iakttaga, huru stort antalet är af affärsmän och industriidkare och i allmänhet det praktiska lifvets män, som i dessa länder ej blott bevista folkbildningsmöten och sammankomster utan äfven taga liflig del i förhandlingarna. Därvid märker man snart nog, att man här har att göra med män, som icke blott äro intresserade, utan som verkligen äro väl hemmastadda äfven i detaljerna i de förhållanden, som diskuteras, m. a. o. som verkligen veta, hvad de säga, veta, hvad som brister, och veta att gifva goda råd. Nu antydda förhållanden hade jag, hvad särskildt Tyskland angår, tillfälle att ånyo se exempel på vid folkbildningskongressen i Dortmund. Denna kongress visade prof på ett — för europeiska förhållanden — ovanligt stort allmänt intresse för folkbildningsväsendet, ett intresse, till hvilket impulsen nog till en viss grad torde kunna sökas i amerikanskt inflytande.

Handelsförbindelserna hafva år från år bragt tyskarna i allt lifligare beröring med amerikanerna, och med sin praktiska blick hafva de förra snart nog uppdagat, hvarutinnan amerikanerna äro dem öfverlägsna. Och sedan de väl upptäckt detta och insett det såväl ideella som materiella värdet af en utbredd folkbildning äfven efter skolans slut, hafva de varit snara att hämta lärdomar af det amerikanska exemplet och se till, huru man skall kunna göra dessa läror fruktbarande i sitt eget land. Naturligtvis har därvid det utredande, agiterande och organise-

rande arbetet utförts af män, hvilkas yrken direkt lågo inom bildningsområdet, af pedagoger och bibliotekarier. Men dessa hafva åtnjutit ett kraftigt stöd af det praktiska lifvets män, ett stöd, som yttrat sig i frikostigt ekonomiskt bistånd, varmt intresse och tungt vägande ord, när det gällt att tillförsäkra bildningsanstalterna statens och kommunernas intresse. Det är icke länge sedan den framstående finansmannen kommerserådet Ligner i Dresden angående denna fråga skref följande ord: »Den dag kan komma, då europeerna vakna och med förvåning i amerikana se en intellektuellt till den grad utvecklade nation, att europeerna åtminstone å näringslivets alla områden icke längre äro dem vuxna. Jag anser därför, att det är ett af den nationella självbevarelsedriftens första bud att skaffa till stånd bildningsanstalter, i hvilka folket kan göra fruktbringande sin i skolorna vunna färdighet att läsa.» Så långt den tyske finansmannen. Och jag skulle vilja tillägga: om detta i det stora och mäktiga Tyskland anses såsom ett af den nationella självbevarelsedriftens första bud, huru mycket mera är eller borde icke detta vara fallet hos oss.

Om vi jämföra nyssberörda förhållanden med de svenska, är olikheten i ögonen fallande och talar knappast till vår fördel. De krafter, som i vårt land ägna sig åt folkbildningsarbetet, äro i stort sedt af alltför ensidig läggning. Detta är en särskildt kännbar olägenhet. Det är ett och annat kotteri af socialt och pedagogiskt in-

tresserade personer, som vid sidan af andra sociala intressen upptaga äfven folkbildningsfrågan på sitt program. Inom deras egna kretsar beröras hithörande frågor i föreläsningar och diskussioner; ett eller annat offentligt möte eller föredrag arrangeras visserligen, men går man dit, finner man åter och åter samma kotterier representerade, ja, man finner t. o. m. alltjämt samma individer. Allt detta vittnar visserligen om ett berömvärdt nit hos oss, som hysa intresse för folkbildning, men å andra sidan om en högst beklaglig brist på intresse hos de flesta andra, hos den s. k. stora allmänheten. Och hvar äro vid sådana tillfällen *vår* storindustris män, öfverhufvud taget de, som hos oss representera praktisk och ekonomisk verksamhet? Hvar kan skälet vara att söka till denna åtminstone skenbara brist på intresse, hos dem eller hos oss andra? Jag är mest böjd för att antaga det senare. Det har i vårt land blifvit en vana, som nästan öfvergått till trosartikel, att alla undervisnings- och bildningsfrågor skola diskuteras och skötas uteslutande af den s. k. lärda odlingens män. Jag tillåter mig med hänvisande till såväl tyska som amerikanska och engelska förhållanden betvifla, att detta alltid är så nyttigt. Det sammanhänger nog i hög grad med vår vana att anse, att endast de, som gå den lärda vägen i en eller annan riktning, vilja och behöfva betjäna sig af olika slag af bildningsmöjligheter. Detta är i vår tid med dess oerhörda omhvälfningar på alla om-

råden af samhällslifvet ett stort misstag. En mängd nya uppgifter föreligga vår tids människor, hvilka alla fordra ett rikt mått af intellektuell kraft, af andlig ansträngning, om vi skola kunna bestå i kampen för tillvaron och uträtta något af värde. Men denna stora intellektuella kraftförbrukning fordrar medverkan icke blott af ett fåtal lärda, utan af hela folket från de högsta till de bredaste lagren. Ingen torde bättre förstå att bedöma det nutida lifvets kraf på det stora flertalet människor än just de, som inneha de ansvarsfulla posterna som ledare inom det praktiska lifvets mångahanda värf. Alla som intressera sig för folkbildning borde därför söka att för sina idéer intressera just sådana personer, och att intressera dem så, att vår folkbildning får draga nytta af deras personligheter, deras rika erfarenhet och människokännedom, deras organisationsförmåga och deras praktiska blick — ej blott af deras testamenten, hur välsignelsebringande dessa än äro. Jag är öfvertygad om att äfven i vårt land ett sådant samarbete skulle kunna bära de rikaste frukter i snart sagdt alla afseenden.

I ett visst sammanhang med nyss berörda förhållanden står äfven folkbildningssakens förhållande till politiken och religionen. I Amerika och England har man alltid varit lycklig nog att låta detta vara detta och icke inblanda någon som helst politik eller religion i sitt folkbildningsväsen. Först och främst ställes i dessa länder den fordran på en folkbildningsman, att

han skall stå utanför dagspolitiken. Och detta är utan tvifvel den enda riktiga uppfattningen. Att en person, som står midt uppe i sin samtids politiska lif, skall vara i stånd att i sitt folkbildningsarbete lämna politiken utanför är, rent mänskligt sedt, helt enkelt otänkbart och har äfven i alla länder och alla samhällen visat sig vara praktiskt utförbart. Om å andra sidan den person, som leder ett samhälles folkbildningsarbete, är starkt invecklad i de politiska förhållandena, kan han icke undgå att blifva partisk för den ståndpunkt eller det parti, han själf representerar, och det folkbildningsarbete han leder tar å sin sida intryck däraf och får sin hallstämpel af ledarens politiska färg. Men då har också bildningsarbetet som sådant upphört att vara ett verkligt bildningsarbete. Härmed äro vi visserligen inne på den svåra frågan att afgöra, hvad som menas med bildning, och jag tilltror mig icke att gifva någon fullgod definition därpå. Men så mycket torde alla kunna vara ense om, att en ensidig kunskap, inpräntad genom föreläsnings- eller biblioteksverksamhet eller med andra medel, t. ex. tidsningspress o. d., icke är bildning, denna kunskap må sedan omfatta hvilken åskådning, hvilket partiprogram som helst. Man säger ju, och med full rätt, att en opröfvad dygd icke är någon dygd. Detsamma kan man med fullt fog säga om en ensidigt partifärgad folkbildning: det är ingen bildning. Om bildning är något, är det väl den uppfattning af förhållandena, som vunnits

genom ett vägande af skäl för och emot, genom jämförelse af olika åsikter och genom grundlig kännedom om orsak och verkan från olika synpunkter. Ja, jag vill gå så långt att en uppfattning för att vittna om bildning icke får vara mig inpräntad af andra, utan jag bör själf, genom själfständiga studier, själfständigt tänkande och framför allt genom själfständigt omdöme ha tillkämpat mig den. Denna min mening finner nog särskildt i vårt land många och ifriga motståndare, ty en så beskaffad bildning, en så själfständig omdömeskraft, som den jag äsyftar, skapar inga blinda anhängare af vare sig det ena eller andra partiet.

Men den sanne folkbildningsvännen är ingen agitator för vissa åskådningar. Han vill blott med frikostig hand skänka folket delaktighet i *allt*, som kan lära det att tänka, döma och handla efter *eget* bästa förstånd och samvete, eller, för att tala med den store upplysningsvännen Fredrik den store, sann folkupplysningsträfvar efter att göra hvar och en stark och lifsduglig genom bildningens och kulturens bästa och finaste medel, men den låter hvar och en bli salig genom sin tro, den låter — i verkligheten, ej blott i ord — såväl politik som religion vara privatsaker.

Äfven i detta hänseende är Tysklands folkbildningsväsende värdt vårt intresse, vår varma sympati. Långsamt men säkert har utvecklingen af det tyska folkbildningsväsendet framskridit i denna sanna frihetsriktning, och man

har vunnit stora och betydelsefulla resultat. Äfven härutinnan var mötet i Dortmund lärorikt. Bland dess deltagare voro alla åskådningar och partier representerade, och alla enades i den enda varma önskan att för det tyska folket öppna alla vägar till bildningens förlovade land. Om man betänker det spända förhållande, som i allmänhet existerar mellan tyska katoliker och protestanter, anser jag det icke betydelselöst, att vid mötet närvoro utom flera protestantiska teologer äfven åtminstone en katolsk präst. Dock är att märka, att det i allmänhet i Tyskland är två åskådningar, som motsätta sig ett erkännande — i teori som i praktik — af den sanna bildningen, den som står öfver partierna, som äger sitt existensberättigande i och genom sig själf utan andra tillsatser. Dessa tvenne åskådningar äro katolikerna och socialdemokraterna, som hvar för sig endast äro med om att skänka folket en half bildning, den som å ena sidan sanktioneras af de katolska, å den andra af de socialdemokratiska öfversteprästerne. Det har emellertid visat sig, att den stora massan af det tyska folket icke låter sig nöja med de preparat af bildning, som från katolskt och socialdemokratiskt håll bjudas dem. Som ett exempel härpå kan jag anföra den i Berlin af socialdemokrater grundade arbetarebildningsskolan, som under sin första tillvaro flitigt besöktes, men som så småningom allt mer och mer öfvergifvits. Arbetarna hafva nämligen funnit, att hvad som där bjöds dem icke var bildning

och vetande som sådant utan för dem i agitatorisk afsikt särskildt tillrättalagd vetenskap. De vände sig då hellre till andra bildningsanstalter, t. ex. Berlins förträffliga stadsbibliotek, där de finna, hvad de önska, men finna allt, icke blott sådant, som genomgått particensurens skärseid. Detta är ett af de mest slående bevisen på ett sundt folks sunda kraf på rätten att utbilda sig till andligt fria män och kvinnor. Hvarje folk, som hyser intresse för att af sig själf dana ett upplyst, fritt och själfständigt tänkande och därför högt stående kulturfolk, borde, synes det mig, i folkbildningsfrågan göra följande af en framstående tysk folkbildningsman uttalade ord till sina: vårt folks bildningsfråga står allt för högt och är alltför viktig, för att vi skulle tillåta, att den neddrages till en partifråga.

Efter dessa antydningar om de grundsatser, hvilka äro de ledande inom såväl amerikanska och engelska som tyska folkbildningskretsar, skall jag söka att gifva en bild af några af de förnämsta medel, af hvilka dessa folk betjäna sig i arbetet för sina respektive nationers fostran.

Bland de kulturorgan, som utan att direkt ligga inom uppfostringsväsendets område likväl kunde och borde vara verksamma i folkuppfostrans tjänst, äro främst att märka pressen och teatern. Huru ofta talas icke om såväl pressens som teaterns höga ställning inom det nutida kulturlivet! Man kan därvid icke underlåta att fråga sig, om icke denna utan tvifvel

åtminstone inflytelserika ställning kunde begagnas i folkuppfostrans tjänst?

Kongressen i Dortmund behandlade äfven pressens ställning till folkbildningsfrågan. Många önskemål framställdes angående det sätt, hvar på pressen kunde åtminstone bidra till att hindra spridningen af det onda. Ett sätt t. ex. vore det att aldrig mottaga annonser från de förläggare, som handla med smutslitteratur, samt att ej tveka att öppet angifva namnen på de handlande, som öppet eller i smyg handla med dylik litteratur. Naturligtvis uttalades som ett önskemål, att pressen själf skulle sätta sin egen ansvarsfulla ställning så högt, att inom de egna leden icke skulle tålas smarta geschäftsmakare, som endast ockra på det lägsta och sämsta hos människorna. Så vore emellertid icke fallet, menade man i Dortmund. Många tyska tidningar, framför allt skämttidningar, namngåfvos och fördömdes helt enkelt såsom varande bland de farligaste spridare af allsköns smuts och osedlighet i såväl ord som bild. Gent emot sådana skadedjur inom samhället vore, menade man, pressen själf det enda verksamma medlet. Ingen torde kunna förneka den makt, som ligger i en enigt uppträdande press. Och nog vore det väl tänkbart, att t. ex. vår svenska press skulle vara villig att enhälligt taga parti mot de tendenser, som sedan ett par år tillbaka synas vilja göra sig gällande hos en af våra kända skämttidningar: att i slipprigheter o. d. taga exempel af sina tyska och franska

kolleger och därmed hos oss införa en ny typ af press, från hvilken vi förut varit så godt som förskonade.

Men äfven vanliga tidningar kunna på ett betydelsefullt sätt verka för eller emot folkbildning. Framför allt skulle detta ske därigenom, att de aldrig skattade åt allmänhetens sensations- och skandalhunger. Detta är nog en af pressens svagaste punkter, och man plägar ju ofta anse, att det just är pressen, som genom ingående beskrifningar öfver allt slags skandaler, som hända inom såväl som utom landet, uppmuntra och nära folkets sensationslystnad. Man ansåg det ej heller för gagnande i kulturellt afseende, att pressen vid en hel del ruskiga brott af alla slag på noggrannaste sätt i sina spalter beskrifva dessa, förhårliga deras upphofsmän genom artiklar och porträtt och låta på gatorna utskrika de sensationella rubrikerna för att locka lösnummerköpare. En sådan tidning smyger sig in i det eljest aktningsvärdaste hem. Ej alltid tänka föräldrarna på eller ens veta de, att tidningen ej lämpligen bör få komma i ungdomens händer, och på så sätt kan t. o. m. den bäst ansedda tidning komma att utöfva ungefär samma inflytande åtminstone för ungdomen som den sämsta kolportageroman. Äfven genom sina recensioner kan pressen gagna eller skada. En hel mängd slippriga böcker och slippriga teaterstycken, hvilkas kanske hela dragningskraft ligger i framställning af tvetydiga situationer och vitsar, kunde

ju t. ex. af pressen tigas ihjäl; så mycket kunde man åtminstone fordra, att de icke förhärligas och reklameras af dem, som med stolthet kalla sig tredje statsmakten.

Å andra sidan kan pressen verka direkt för att leda smaken i god riktning genom att t. ex. anbefalla värdefull litteratur i större utsträckning, än nu sker, genom att med all sin makt understödja folkbildningsarbetet, genom att själfva innehålla noveller och följetonger, som gifva prof på litterär urskiljning och åtminstone icke direkt verka skadligt. Hvarför icke vid någon bemärkelsedag för någon framstående författare jämte dennes lefnadshistoria äfven införa en förteckning på de bästa af hans verk samt de upplagor, i hvilka dessa kunna erhållas för billigaste pris. Sätten äro f. ö. mångahanda, blott viljan är god. Viljan är nog god, svara tidningsmännen, men utrymmet räcker icke till. Därpå svara folkbildningsvännerna: »Tag lugnt bort en stor del af olyckshändelserna (de kunna säkert icke uppbygga någon); tag vidare bort en god del skandalhistorier från både in- och utlandet (de roa nog många, men pressen är icke till för att kurtisera allmänhetens dåliga smak, utan för att leda denna in i bättre riktning); korta af, om ni ej vill taga helt bort dem, de långa redogörelserna för teaterstycken sådana som: »Ta' hand om Amelie!» och andra af samma slag! Förlusten blir ingen, men vinsten stor; ty då får ni plats för ett positivt upplysningsarbete af bästa slag, ett arbete, som

är en pressen fullt värdig uppgift.» Också är jag fullt öfvertygad om, att om man för pressens män blott tydligt klargör alla de medel, som så skamlöst användas för att åstadkomma en folkets andliga försumpning, man säkert kan räkna på deras hjälp såväl vid bekämpandet af dessa medel som vid alla sträfvanden att i stället göra verkliga bildningsmedel så mycket mera tilldragande och lättare tillgängliga.

I alla länder äro folkuppfostringsvännerna eniga om att knappast något mål är mera eftersträfvansvärdt än det att vinna pressens medverkan till ernående af en verklig folkets fostran i ordets djupaste betydelse. I Tyskland har man gått så långt, att man sökt — och vunnit — bistånd äfven af teaterkonsten för att nå målet.

Det skulle icke förvåna mig, om mången här i landet skulle rycka litet föraktligt, kanske t. o. m. förargadt på axlarna, då det talas om teatern som folkuppfostringsmedel. Vi ha ju här egentligen blott två uppfattningar om den sceniska konsten: antingen, och det är väl den allmänna uppfattningen, betraktas teatern som ett nöjesetablissemang, som står något högre i rang än alla andra dylika ställen, och ett yttrande, som jag hörde för någon tid sedan, är nog så betecknande för denna uppfattning. Det var i ett större sällskap någon, som yttrade, att det nog är roligt att gå på teatern, men roligast därför, att man sedan går ut och superar, och sällskapet instämde med förtjusning. Den andra uppfatt-

ningen af teatern är den, som däri ser en ytterst fin och hög konstart, egentligen så subtil, att blott ett fåtal särskildt estetiskt begåfvade människor, helst teaterkritici, öfver hufvud taget ha rätt att ha någon mening om den. För båda dessa uppfattningar är nog tanken på scenisk konst i folkuppfostrans tjänst lika främmande, för att icke säga något annat. Det är ju nämligen en gång för alla så, att, som jag ofvan antydt, ordet uppfostran särskildt i vårt land har en dålig klang. Skulle man nu våga föreslå teatern som folkuppfostringsmedel, skulle kanske så väl den stora allmänheten som vår hyperestetiska värld anse sitt nöje och sin konstnjutning löpa fara att grumlas. I Tyskland är hela uppfattningen af teatern något annat. Den sceniska konsten omhuldas där icke mer än andra sköna konster utan på samma sätt som dessa och lider hvarken af vår under- eller öfverskattning däraf, och i Tyskland är äfven teatern ett medel i uppfostrans tjänst.

I Berlin existerar ett teateraktiebolag, das Schillertheater, i hvilket den ledande själen är »Volkbildungs» framstående vice ordförande, direktor Schrader. Det har till uppgift att i folkbildningens intresse uppföra allt det bästa, som den dramatiska litteraturen har att bjuda. Sällskapet äger i Berlin två egna stora teaterbyggnader, den ena Schillertheater i Charlottenburg, den andra Shillertheater des Ostens, smakfullt och fint inredda, med breda, bekväma trappgångar och korridorer. Priserna ställa sig

ofantligt billigt, högsta pris 1,50 Mk. Uppsättningar och utförandet äro synnerligen goda; repertoaren är, som jag nyss antydde, vald med yttersta omsorg. Kväll efter kväll spelas för till sista plats besatta hus, och publiken är sammansatt af de mest olikartade element. Jag har själf besökt dessa teatrar och måste erkänna, att det varit bland de angenämaste teateraftnar jag haft. Man må icke tro, att på dessa teatrar endast spelas s. k. »folk»-skådespel. Visst icke, där spelas Shakespere, Schiller och Goethe och andra klassiker liksom äfven goda komedier, t. ex. vid mitt sista besök i Berlin bland annat: »Sällskap, där man har tråkigt». Men där spelas icke pjäser sådana som vare sig »Kungen» eller »Damen från natt-café» eller andra dylika.

Äfven Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung har, som jag ofvan nämnt, upptagit teaterverksamhet på sitt program. Naturligtvis hämtar föreningen icke aktörerna ur sina egna led, utan teatersällskapet utgöres af professionella skådespelare, hvilka liksom skådespelarne vid de båda Schillerteatrarna, om de också icke räknas till Tysklands främsta namn på området, likväl åtnjuta ett godt anseende inom sin konst. Pressen, t. o. m. Berlinerpressen, prisar utan undantag dessa teatersällskaps höga ståndpunkt äfven i konstnärligt afseende.

Hvad nu särskildt »Volksbildungs» teaterverksamhet angår, utgöres den af en vandrings-teater, som existerar sedan år 1907 och hvars

uppgift är att på landsbygden och i småstäderna uppföra ur litterär och konstnärlig synpunkt fullgoda teaterstycken, att uppföra dessa stycken med god personal och god uppsättning i öfrigt och för så pass billiga priser, att det låter sig göra för så godt som hvem som helst att bevista dessa föreställningar. Företaget har visat ett lysande resultat. Öfverallt har vandringsteatern af kommunalförvaltningen och allmänheten mottagits med största sympati; öfverallt har sällskapet spelat sin ytterst omsorgsfullt valda repertoar för fulla hus; ja, hvad som är kanske ännu märkvärdigare, företaget har burit sig äfven ekonomiskt. Och den folkuppfostrande vinsten anses som särdeles värdefull. Sista årets spelista ser ut på följande sätt:

Schiller: Maria Stuart, Kabal och kärlek.

Goethe: Iphigenia.

Lessing: Minna v. Barnhelm.

Ibsen: Nora.

Sudermann: Ära,

jämte en del bekanta stycken af Grillparzer, Kotzebue, Schönthan, Benedix, Plötz och Wolzogen-Schumann.

Under inöfvande äro bl. a. följande:

Goethe: Tasso; Lessing: Emilia Galotti; Molière: Tartuffe; Hauptmann: Bäfverpalsen, jämte en hel del roliga komedier.

Af det sista spelårets 196 föreställningar spelades icke mindre än 78 gånger klassiker. Härvid är att märka, att teatern offentliggör sin repertoar, men de respektive orterna utvälja själva

de stycken däraf, som de önska se uppförda. Jag kan icke underlåta att citera en beskrifning på publikens i en liten landsortsort sätt att mottaga Goethes härliga Iphigenia.

»Åskådarna», heter det, »fängslades genast af styckets upphöjda skönhet, som under hela aftonen höll dem kvar under sitt inflytande; de sutto så högtidligt och andäktigt som i kyrkan, djupt gripna af de härliga strofernas stigande och fallande, de voro helt och hållet under inflytande af hvad som försiggick på scenen, af den anda af ädel, upphöjd mänsklighet, som utgör diktverkets kärna.»

När god scenisk konst förmår framkalla en sådan stämning som den nu skildrade, kan man knappt förvånas öfver att de platser, där »Volksbildungs» vandringsteater blifvit en väl känd och gärna sedd gäst, sedan äro dåliga afsättningsorter för smarta teatergeschäft, som genom mer eller mindre slippriga stycken blott ockra på en förskämd smak.

Således kan man väl anse, att såväl Schiller-teatern som »Volksbildung» genom sina företag visat, hvad en rätt organiserad folkuppfostringsrörelse kan åstadkomma äfven på detta område för att leda smaken i rätt riktning från kolportägelitteraturens ämnesvärld — och denna är tyvärr långt ifrån främmande för de förgyllda teaternas — mot en sund och fin smakutveckling. Jag kan ej underlåta att jämföra »Volksbildungs» teaterverksamhet i den tyska landsorten med t. ex. glada änkans segertåg i den svenska

landsorten. Jag vill nu fråga: är icke detta att långt mera neddraga den sceniska konstarten än att, som man gör i Tyskland, låta äfven denna konstart träda i folkuppfostrans tjänst? Är det icke att göra våra svenska landsortsbor en björntjänst, då man utan protest tillåter att sådant skräp förevisas dem och för dem utgifves såsom konst, samtidigt med att man med all makt söker skydda vårt folk mot kolportage-litteraturens fördärflika inflytande? Jag vet, att kyrkoherden Hallberg skördat icke så liten smälek för sitt uppträdande mot vår svenska teaterverksamhet, men den som intresserar sig det minsta för folkuppfostran, kan ej undgå att fyllas med farhågor, att allt det arbete, som i skolor och bildningsanstalter af alla slag nedlägges på att bibringa vårt folk en sund uppfattning och en sund smak, skall vara förgäfves eller åtminstone på betänkligt sätt motarbetas af den »Schund», som tyskarna kalla det (på svenska närmast »draffel»), hvarmed smaken i allmänhet näres på våra teatrar.

Främst bland alla uppfostringsmedel står boken, hvilket väl torde vara ett så erkänt faktum, att därför icke tarvas något bevis. Och knappast någon mänsklighetens välgörare är så förtjänt af eftervärldens tacksamhet som Gutenberg. Tack vare hans uppfinning är boken numera icke endast en furstarnes och klostrens lyxartikel utan är hvar mans egendom, är häfstången i all andlig och materiell utveckling i såväl den enskildes

som samhällets lif. Och dock, hur ha vi icke i det upplysta 20:e seklet förstått att neddraga såväl boken som boktryckerikonsten till förhär- ligande af lasten och till uppmuntran af männi- skans lägsta lidelser, m. a. o. till folkförstörelse i stället för folkuppfostran. Det gäller därför för vår tids folkuppfostringsvänner att se till, på hvad sätt man bäst kan motarbeta detta onda, och det medel, af hvilket man i de stora kultur- länderna först och främst betjänar sig, heter *spridning af god litteratur* i än större utsträck- ning än hvad som hittills skett — dels genom att göra den goda litteraturen allt billigare, dels genom att upprätta bibliotek, som rent af sätta god litteratur i händerna på folk, och dels genom att förmedelst föreläsningar och kurser af alla slag väcka intresse för denna litteratur.

Det är ju själfklart, att, om man vill söka hämma t. ex. kolportagelitteraturens öfversvä- ming, man måste söka utgifva god litteratur till så billigt pris, att den goda litteraturen i detta afseende åtminstone i någon mån kan upptaga konkurrensen med den dåliga. I intet land sy- nes mig utgifvandet af goda böcker i goda billighetsupplagor stå så högt som i Tyskland. De bästa tyska förlag sätta sin ära i att i detta afseende samverka med folkuppfostringssträfvan- dena. Det är ej nog med att man utgifver billighetsupplagor, utan man sträfvar framför allt att med yttersta omsorg välja sitt material, när det gäller dessa upplagor. Några af de i Tysk- land mest kända och af uppfostringsvännerna

högst ställda billighetsupplagorna äro följande, hvilka också på mötet i Dortmund blefvo föremål för de mest erkännssamma omnämmanden.

Wiesbadener Volksbücher. (Staad, Wiesbaden.) 130 Nummer à 10 Pf.

Bibliothek der Gesamtliteratur des In- und Auslands. (O. Hendel, Halle.) 2150 Nummer à 25 Pf.

Bunte Bücher. (Enszlin & Laiblin, Reutlingen.) 30 Nummer à 10 Pf.

Cotta'sche Handbibliothek. (Cotta, Stuttgart.) 160 Nummer från 20 Pf. till högre pris.

Deutsche Bücherei. (Deutsche Bücherei, Berlin.) Hvarje band 30 Pf.

Deutsche Jugendbücherei. (H. Hillger, Berlin.) 25 Nummer à 10 Pf.

Hesses Volksbücherei. (M. Hesse, Leipzig.) 555 Nummer à 20 Pf.

Kürschners Bücherschatz. (H. Hillger, Berlin.) 700 band à 20 Pf.

Ulrich Meyers Bücherei. Erzählungen. (U. Meyer, Berlin.) 31 kart. band à 30 Pf.

Meyers Volksbücher. (Bibliograph. Institut, Leipzig.) 1550 Nummer à 10 Pf.

Münchener Volksschriften. Münchener Jugendschriften. (Butzon & Bercker, Kevelaer.) Hvarje häfte 20 Pf.

Quellen. Bücher zur Freude und zur Förderung, herausgeg. v. Wolgast (Verlag d. »Jugendblätter«, München.) Kart. band à 20 Pf.

Reclams Universalbibliothek. (Ph. Reclam, Leipzig) öfver 5,000 Nummer à 20 Pf.

Rheinische Hausbücherei. Meisterwerke deutscher Erzählerkunst. Herausgeg. von prof. E. Liesegang. (E. Behrend, Weisbaden.) 30 band à 50 Pf.

Schweizer Volkschriften des Vereins für Verbreitung guter Schriften. Zürich, Basel, Bern. à 10 Pf.

Universalbibliothek für die Jugend. (Union, Stuttgart.) 450 Nummer à 25 Pf.

Aus Vergangenheit und Gegenwart. (Butzon & Bercker, Kevelaer.) 120 band à 30 Pf.

Volksbibliothek des Lahrer Hinkenden Boten. (Schauenburg, Lahr.) Hvarje nummer 2 Pf.

Volksbücherd. Deutschen Dichter—Gedächtnis Stiftung. Hamburg. 24 Nummer à 15—40 Pf.

Att det vid utgifvandet af dessa billighets upplagor är fråga om främjandet af en verklig folkbildning och icke i första hand geschäft, därom vittnar det förträffliga urvalet af litteratur och i flera fall själfva namnet på de män, som äro de ledande inom dessa förlag, namn med sådan klang inom det tyska biblioteksväsendet som t. ex. d:r Ernst Schultzes i Hamburg eller bibliotekarien prof. d:r Erich Liesengangs i Wiesbaden. Äfven här spelar, anse tyskarna, fack-kunskap, parad med intresse för saken och ej blott för affären, den största roll. För att leda förlag sådana som de ofvannämnda fordras stor litteraturkännedom och på samma gång sinne för hvad som hos den stora allmänheten kan väcka intresse, och ett så pass starkt intresse, att t. ex. kolportagelitteraturens inflytande däri-

genom neutraliseras. Detta är ett önskemål, som visserligen trots all den verkligt goda tyska billighetslitteraturen ännu icke på långt när är uppnådt i Tyskland. Kolportagelitteraturen blomstrar där som här, men tyskarna hafva åtminstone den trösten att äga annat att sätta i stället. Därför kunna de också besluta om att vidtaga de strängaste åtgärder mot de förläggare, som under en skyddande förklädnad af folkupplagor utgifva dålig och tvetydig litteratur. På mötet i Dortmund fattades härom flera beslut, liksom man där äfven beslöt att med alla medel upptaga kampen mot kolportagelitteraturens smutsflod.

Bland dessa medel förordades först och främst alla positiva medel, d. v. s. de af mig redan antydda: spridandet af god billighetslitteratur och biblioteks- och föreläsningsverksamhet, men därjämte fruktar man icke att begagna äfven negativa medel. Bland annat beslöts att verka för allmän bojkott af alla sådana förlag eller andra affärer, som på ett eller annat sätt befatta sig med dylik litteratur, och ett förslag antogs, som gick ut på att alla Tysklands folkbildningsföreningar skulle hvar på sin ort söka få till stånd en offentlig förklaring från de mest betydande personligheterna, att dessa för framtiden vägra att ha någonting att göra med de affärer af olika slag, (förlag, boktryckare, bokhandlare, cigarrhandlare m. fl.), som föra smutslitteratur, af hvad slag den vara må, eller på ett eller annat sätt befodra dess förekomst. Därjämte beslöts, att

styrelsen för Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung skall söka förmå alla järnvägsstyrelser, att verka för att förhindra, att smutslitteratur försäljes på platser inom respektive järnvägars domvärjo, d. v. s. på alla järnvägsstationer, i järnvägskupéerna o. d. I stället böra järnvägsstyrelserna söka uppmuntra salubjudning i järnvägsboklådorna af den goda tyska billighetslitteraturen. Vidare beslöts, att förningens styrelse skulle vända sig med en skrifvelse till kommunalförvaltningarna med begäran, att dessa skola söka hindra förekomsten af smutslitteratur i vattenbutiker, tidningskiosker och andra offentliga försäljningslokaler. Äfven dessa negativa förslag synas mig vara värda ett beaktande, då de ju, framför allt hvad de två sistnämnda angår, äro praktiskt utförbara utan större svårigheter än dem, som ligga i att öfvertyga järnvägsstyrelserna och kommunalförvaltningarna om deras berättigande. Sedan skulle nog endast fordras litet god vilja för att se till, att bestämmelserna efterlefdes.

Om vi jämföra den ofvan berörda tyska förlagsverksamheten med motsvarande svenska förhållanden, är det i synnerhet två olikheter, som äro i ögonen fallande. Först och främst gäller detta om billighetsböckernas pris. Det sägs så ofta, att vi i detta fall äro lika långt komna som tyskarna, ty äfven vi äga en mängd goda billighetsförlag. Detta är sant, för så vidt det är fråga om billighetsböcker till ett pris af 1 kr. pr styck och därutöfver. Men

man tror väl icke, att så dyra böcker någonsin kunna uttränga eller ens konkurrera med kolportagehäften à 10, 15 öre pr afslutad berättelse? Om man däremot ser på ofvan anförda förteckning på god tysk billighetslitteratur, så finner man, att denna betingar priser, fullt jämförliga med kolportagelitteraturens, och just därför blir i stånd att bekämpa denna med dess eget främsta lockmedel: billigheten. Se vi åter på den svenska billighetslitteraturen till lägre pris än en krona, måste vi erkänna, att vi knappast äga annat än kolportagelitteratur och därmed jämnställd, t. ex. Illustrerad 50-öresbibliotek (Holmquist), 50-öresbiblioteket (Gustafsson & Pahlson), Valda detektivhistorier (Svithiod, à 25 öre st.), och andra dylika till ännu billigare priser. För ett i ofvanstående mening verkligen billigt pris torde det i vårt land knappast vara möjligt att annat än i enstaka fall skaffa sig någon skönlitteratur af ens något så när förvarligt värde.

Den andra olikheten mellan de anförda tyska förlagen och de svenska förlag, som utgifva billighetsupplagor, är den ojämförligt större ansvarskänsla och däraf föranledda omsorg, som i Tyskland gör sig gällande i fråga om urvalet af litteratur till billighetsupplagorna. Intet af de nämnda tyska förlagen skulle någonsin i 50-öresbok gifva ut en sådan bok som t. ex. H. von Melsteds »Kärleksresan». Men Fröléens förlag i Stockholm anser det med sin värdighet förenligt att göra det, oaktadt väl detta förlag

har anspråk på att ställas högre i rang än de ofvannämnda kolportageförlagen. Hela innehållsförteckningen i denna anspråksfullt benämnda Fröléens bokskatt à 50 öre pr nummer är f. ö. tämligen typisk för den billiga svenska litteraturen; man finner — jämte ett och annat svenskt original — hufvudsakligen öfversättningar af utländska verk af 2:a eller 3:e rang, böcker, hvilka, om de också kanske icke kunna sägas vara direkt skadliga, det likväl icke utgjort någon förlust för vår svenska bokmarknad att sakna i form af *billighets*-upplagor. Man synes icke fullt inse, att, framför allt hvad billighetsupplagorna beträffar, den principen ovillkorligen måste göra sig gällande, att *endast det bästa är godt nog*. En annan anmärkning, som kan göras mot svenska billighetsböcker, är, att dessa ej sällan utgöra en i stympad form gjord öfversättning, ett slags förkortad och omarbetad upplaga af utländska verk af rang. Sådana omarbetningar behöfva i och för sig icke vara af ondo, men hvad man ovillkorligen har rätt att fordra är, att så väl omarbetningen och förkortningen som öfversättningen göres med skicklighet och omsorg, så att boken åtminstone blir igenkännlig som det litterära konstverk den ursprungligen var. Exempel på stympningar af det antyddas slaget äro hos oss mycket vanliga, och det händer, såsom t. ex. är fallet med en upplaga af Kiplings Jungle-bok, att ett svenskt förlag ger ut en svensk öfversättning af en tysk förkortad och bearbetad upplaga af det engelska originalet.

Förnämsta orsaken till de brister, som synas mig vidlåda den svenska billighetslitteraturen och motverka den uppgift den kunde och borde ha i vårt folks bildningsväsen, torde nog vara att söka i det förhållandet, att den icke — liksom de anförda tyska förlagen — till främsta målmärke haft och i flera fall uteslutande tillkommit i folkuppfostringsyfte. Att de svenska förläggarna börjat utgifva billighetsböcker har nog föranledts af förlags- d. v. s. affärshänsyn, ej af folkbildningsintresse. I och för sig är ju härom intet ondt att säga. Och många förläggare skulle kanske på min ofvan framställda kritik af våra billighetsböcker ärligt svara, att ingen annan synpunkt för dem varit ledande än affärssynpunkten, och att de därför valt sådant, som dels kunde utgifvas med minsta kostnad och dels skulle väcka publikens köplust. Största felet synes mig äfven här hvilat hos folkbildningsvännerna, som i vårt land af vördnad för det talade ordet synas ha glömt bokens betydelse som bildningsmedel, och som därför underlåtit att för sina ändamål intressera våra förlagsfirmor. Att det utan allt för stora svårigheter skulle lyckas att vinna förläggarna för folkuppfostrans goda sak, därom hyser jag intet tvifvel, liksom jag äfven är öfvertygad om att åtminstone flera af dem skulle vara villiga att för sakens skull ikläda sig den risk af ekonomisk förlust, som nog till att börja med är oskiljaktig från företag sådana som de ofvan omnämnda tyska, framför allt i ett land med så

gles och så litet läsvan och läslustig befolkning som den svenska. Men å andra sidan lider det intet tvifvel, att verkligt billiga och verkligt goda billighetsböcker i en ej ringa grad skulle hos vårt folk öka läslusten och därmed äfven köplusten och möjligheterna för en god afsättning. De förläggare, som i detta afseende ginge i spetsen för en reform, skulle i allra största grad göra sig förtjänta af tacksamhet framför allt från dem, som intressera sig för folkuppföstran i djupare mening, och som tro, att ett af de bästa medlen att vinna verklig uppföstran heter *god* litteratur.¹⁾

Bland de medel, af hvilka de stora kulturländerna betjäna sig i sin folkuppföstringsverksamhet, står biblioteket utan gensaga främst.

Amerikanarna tillkommer äran af att först och djupast hafva uppskattat vikten och betydelsen af den af dem skapade och fullkomnade bibliotekstypen, bibliotek för *alla*. Förenta staternas öfverlägsenhet öfver den öfriga världen i detta afseende är så väl känd, att det här torde vara öfverflödigt att närmare ingå därpå.²⁾ Inom

¹⁾ Sedan ofvanstående skrefs, har, tack vare chefens för Kungl. ecklesiastikdepartementet lifligt visade intresse för saken, bildats en »kommitté för främjande af god nöjesläsning», hvilkens uppgift det torde komma att blifva att med initiativ, råd och granskning biträda de förlag, som skulle vilja intressera sig för utgifvandet af verkligt god och verkligt billig litteratur.

²⁾ För öfrigt hänvisas med afseende på amerikanska bibliotek till: V. Palmgren, Bibliotek och folkuppföstran. An-teckningar från en studieresa i Amerikas Förenta Stater.

Europa intager England lika afgjordt första rangplatsen med hänsyn till sitt biblioteksväsende. Om Tyskland också icke ännu står lika högt som Amerika och England, har det likväl att uppvisa en vacker och för oss lärorik utveckling af sina biblioteksförhållanden. Liksom ännu hos oss fanns det i Tyskland för 25 år sedan endast dels lärda bibliotek för den lärda världen, dels folkbibliotek med alla de för dessa bibliotek betecknande egenskaperna — som vi tyvärr blott alltför väl känna — d. v. s. dåligt läge, dåliga lokaler, tarfligt bokbestånd och bibliotekstekniskt okunnig och litterärt oskolad personal, m. a. o. ett slags litterära välgörenhets- eller bespisningsanstalter. Men snart gjorde sig i Tyskland en stark rörelse gällande för att förbättra dessa förhållanden, som man ansåg ovärdiga för det folk, som kallas »das Volk der Dichter und Denker». Man började inse, att skolorna, om de också äro den viktigaste faktorn i ett folks bildningsväsende, likväl äro otillräckliga. Det räcker icke för ett folk att med stolthet säga, att hvarje dess invånare *kan* läsa och skriva, ett högt utveckladt kulturfolk måste kunna påvisa, dels att dess invånare också verkligen *läsa*, och dels *hvad* de läsa. Folkskolestatistiken bevisar, fann man i Tyskland, att hvarje landets invånare en gång kunnat läsa, men — och jag fruktar att en undersökning hos oss kanske skulle ge samma resultat — den talar icke om de tusenden, som efter skolans slut i brist på öfning så småningom för-

lora färdigheten att läsa, den talar icke om alla dem, som efter skolans slut kanske aldrig läsa en enda bok. Med berättigad harm frågade år 1885 en tysk folkbildningsvän på tal om dessa förhållanden i en skrift, som han betecknande nog kallar »der moderne Bildungsschwindel», om icke, när allt kommer omkring, hotten-totterna äro lika upplysta som de tyska bönderna eller om den högre kulturen kanske består däri, att den tyska bonddrängen kan spela känglor, röka cigarrer och dricka öl? Man fann således, att skolorna ensamt icke voro tillräckliga, och man insåg äfven, af hvilken jämförelsevis ringa betydelse de folkbibliotek voro, som man redan ägde. Samtidigt började man att förvärfva kännedom om de amerikanska fria offentliga biblioteken och deras verksamhet, och därmed hade man funnit den väg, på hvilken man borde slå in. Liksom i Amerika borde i Tyskland upprättas fria, offentliga, af kommunerna underhållna bibliotek, som borde behandlas som koordinerade med skolorna och vara dessas såväl komplement som supplement. Det gällde nu blott att se till, i hvad mån och på hvad sätt man i tysk jordmån kunde omplantera de amerikanska idéerna och anpassa dem efter i Tyskland gifna förutsättningar för acklimatisering. Härfor voro grundliga utredningar och ett kraftigt upplysningsarbete nödvändiga, ej så få fördomar måste nedbrytas, och misstron mot allt detta nya måste öfvervinnas. För att detta lyckats och lyckats så pass snabbt, att man

kan säga, att de sista 15 åren medfört en storartad reform af hela det tyska biblioteksväsendet, står tysk kultur först och främst i tacksamhetsskuld till tre framstående biblioteksmän, d:r Nörrenberg i Düsseldorf, prof. d:r Reyer i Wien och d:r Ernst Schultze i Hamburg. Af icke ringa betydelse var äfven den skrifvelse, som det af mig ofvan nämnda Comenius-Gesellschaft lät sända till kommunalförvaltningarna i alla Tysklands städer, och som i hufvudsak är af följande innehåll.

Grundandet af fria offentliga bibliotek i Tysklands städer anse undertecknarna af uppropet som en fordran, hvars förverkligande synes dem i allra högsta grad önskvärdt. De hänvisa till det faktum, att Tyskland egentligen blott äger å ena sidan lärda bibliotek för de lärda, å andra sidan torftiga folkbibliotek för de allra bredaste lagren af befolkningen. Under hänvisande till de exempel, som gifvits i Amerika och England med dessa länders fria offentliga bibliotek, framställes den fordran, att Tysklands städer äfven måtte upprätta dylika fria offentliga bibliotek för alla lager af befolkningen. Sådana bibliotek måste kunna tillfredsställa fordringar på såväl vetenskaplig som förströelselitteratur, måste äga såväl läsesalar som utlåningsbibliotek och måste hållas öppna hela dagen samt vara afgiftsfria. Sina böcker, tidningar och tidskrifter måste ett sådant bibliotek, som i politiskt och religiöst afseende skall stå öfver alla partier, välja fullkomligt tendensfritt. Med att gifva företräde åt de litterära alstren

från något som helst parti skulle biblioteket förlora sin karaktär som bildningsinstitution och nedsjunka till en partipolitisk inrättning, som nog förr eller senare skulle draga andra tendentiösa anstalter med sig. Ledande för biblioteket får endast den verkliga biblioteksprincipen vara, enligt hvilken vid anskaffandet af litteratur dennas litterära värde är ensamt bestämmande. Redan af denna grund ligger det i öppen dag, att ledningen af ett dylikt stadsbibliotek, lika väl som af statsbiblioteken, måste anförtros åt en vetenskapligt bildad, i biblioteksyrket skolad man. Den vetenskapliga bibliotekarien har med sitt yrke lärt fullkomlig neutralitet vid anskaffandet af bokbeståndet och erbjuder genom sina insikter på skilda vetenskapsområden den bästa säkerheten för att en god förvaltnings främsta grundsats iakttages, som lyder: samma rätt för alla till bildning. Under rätt ledning kan det fria offentliga biblioteket fylla en hög uppgift i nationellt, uppfostrande och socialt afseende. När det genom att erbjuda sund intellektuell näring undantränger kolportageromanen och skyddar den uppväxande ungdomen för många faror, när det, som exempel från Amerika och England lära oss, t. o. m. kraftigt motverkar dryckenskap och brottslighet och tjänar till att sänka fattigvårdskostnaderna, så höjes också därmed hela samhällets sedliga nivå, och därigenom kommer ett dylikt bibliotek att bidra äfven därtill, att de skarpa klassmotsatserna inom folkklivet komma att mildras. Manifestet an-

gifver som sitt ändamål att öfvertyga hvarje samhälle om dess plikt att erkänna dylika bibliotek som en nödvändig beståndsdel af det tyska bildningsväsendet och att betrakta grundandet af dem som ett offentligt önskemål, hvars förverkligande bör betryggas genom allmänna medel. Slutligen sammanfattas ofvanstående i följande grundsatser, som sällskapet önskar, att de tyska stadsförvaltningarna skola göra till sina i fråga om administrationen af sina bibliotek:

- 1) Biblioteket skall stå under ledning af en vetenskapligt och för biblioteksyrket särskildt utbildad bibliotekarie;
- 2) tendensfritt, för *alla* lager af befolkningen afsedt bokurval;
- 3) central förvaltning af samhällets hela biblioteksväsende;
- 4) rymlig biblioteksbyggnad med centralt läge i staden;
- 5) läsesalar såväl som utlåningsbibliotek;
- 6) fritt, icke genom onödiga formaliteter försvåradt tillträde för alla för hvarje dag.

Jag har särskildt velat påpeka detta upprop, dels därför, att det, som jag redan nämnt, på sin tid utöfvade ett kraftigt inflytande i Tyskland, och dels därför, att alla i detsamma framställda fordringar äro just de, som vi ännu i vårt land borde rikta till kommunalförvaltningarna i våra svenska städer. Om man blott tänker på Stockholm, måste man blygas öfver att här i detta afseende är åstadkommet intet eller så godt som intet. I stället för att kommunalför-

valtningen, liksom fallet varit i Tyskland, England och Amerika, bort taga stadens biblioteksfråga i egen hand och tillse, att denna sköttes på ett staden värdigt sätt, stå vi nu på ungefär samma ståndpunkt, där tyskarna stodo vid detta upprops utsändande år 1899, och Stockholms stadsfullmäktige växla ut i småmynt till alla möjliga och omöjliga litterära folkköksinstitutioner penningsummor, som under god ledning åtminstone kunde tjäna till att lägga grunden till ett Stockholms stad värdigt, fritt, offentligt bibliotek. Mätte den till Stockholms stadsfullmäktige nyligen inlämnade motionen i syfte att bringa ändring i dessa förhållanden äfven medföra det afsedda resultatet.

De sista 10 årens biblioteksarbete visa i Tyskland, dels att ofvan anförda grundsatser numera äro de för de tyska stadsförvaltningarna ledande, dels att detta i sin tur haft till följd de mest glädjande resultat på biblioteksområdet. Ett anmärkningsvärdt stort antal tyska städer äga numera goda, välskötta bibliotek för alla, hvilka ingenting hafva gemensamt med de forna folkbiblioteken utan så mycket mera med engelska och amerikanska fria offentliga bibliotek och därför utöfva ett det mest välgörande folkuppfostrande inflytande. Själva namnet »folk»-bibliotek går mer och mer ur bruk och det på goda grunder. Man må hysa den mest berättigade aktning för allt det stora och vackra, som inneslutes i ordet folk, detta hindrar dock icke, att detta ord i vissa sammanställningar

fått en bibetydelse af proletariat, som det nog tyvärr kommer att behålla. Vi behöfva blott tänka på folkkök, folksöndag o. d., folkbibliotek icke att förglömma. Sedan nu i Tyskland den nya typen af bibliotek för *alla* uppkommit, duger därför ordet folkbibliotek icke längre för att beteckna detta bibliotek. Man anser för öfrigt, och det nog med rätta, att själfva ordet folkbibliotek i Tyskland som annorstädes utöfvat en förlamande inverkan på biblioteksväsendets utveckling i rätt riktning. Biblioteksinstitutionen kan, om den skötes på rätt sätt, kraftigare än någon annan institution tjäna till att utjämna klass- och partiskillnader, åtminstone är ett rätt skött bibliotek en institution, inom hvilken murar sådana skillnader aldrig existera; hela dess verksamhet är utjämnande, men utjämnande i rätt riktning, därför att den tjänar till att *höja*, att höja alla till den verkliga bildningens nivå. Allt detta har den gamla typen af folkbibliotek aldrig förstått eller afsiktligt åsidosatt och har därigenom än ytterligare tjänat till att framhäfva och understryka klasskillnaden.

I Amerika och England har man aldrig haft dylika bibliotek; nu utgår från Tyskland lösen: bort med folkbiblioteken, bort med den anda, i hvilken de verkat, bort med själfva detta namn, som dragit gränser mellan hög och låg på det område, där sådana gränser framför allt icke bort, icke få existera. Måtte denna maning ifrån ett folk, med hvars kultur vår egen har

så mycket gemensamt, vinna gehör äfven hos oss!

Att den tyska biblioteksrörelsen utvecklats sig så snabbt och så målmedvetet beror, som jag redan nämnt, till stor del på att det varit skolade fackmän, som drivit den fram. Tyskarna hafva för längesedan insett fackkunnskapens betydelse, och bibliotekarierna i Tysklands fria offentliga bibliotek utgöras af vetenskapligt och för sitt yrke särskildt utbildade män. Af de kvinnor, som i de tyska biblioteken i stort antal användas som assistenter, fordrar man, att de skola hafva genomgått någon af Tysklands två biblioteksskolor i Berlin. Ja, man har i år gått så långt, att man fått till stånd en statlig pröfning för dessa kvinnor, som likväl, emedan de sakna akademisk utbildning, endast kunna komma ifråga på lägre poster inom biblioteken. Om man läser den af tyska undervisningsministeriet den 10 augusti 1909 fastställda planen för sådan pröfning och de höga kompetensfordringar, som ställas på de kvinnor, som vilja undergå den, känner man bäst, *hur* långt tyskarna äro före oss i uppfattning af biblioteksfrågans vikt och betydelse.

En sådan uppfattning hos dem, som bära ansvaret för biblioteken, har naturligtvis i sin mån återverkat på den stora allmänheten och stärkt dess intresse ända därhän, att storartade biblioteksdonationer numera icke längre äro någon sällsynthet i Tyskland. Så har t. ex. den af mig ofvan anförda kommerserådet Ligner i Dresden

skänkt 70,000 Mk, rentier Cohn i Berlin 600,000 Mk, fru Anna Sanders i Bergisch—Gladbach 100,000 Mk, o. s. v. till respektive städers bibliotek; ett flertal större fabriker hafva inom fabriken grundat präktiga bibliotek, och hvad mera är, de anställa för dessa biblioteks skötande verkliga, vetenskapligt bildade bibliotekarier. Också äro dessa fabriksbibliotek i Tyskland på många ställen verkliga mönsteranstalter i sitt slag, bildningshårdar af djupaste betydelse, som t. ex. det Kruppska biblioteket i Essen, färgfabriken Bayer & C:os bibliotek i Leverkusen ej långt från Cöln och många fler.

I vårt land ha vi ju ännu icke lärt oss att inse, att biblioteksarbete är ett arbete, för hvilket utöfvande krävas kunskaper och bildning, utan vi synas i allmänhet tro, att hela konsten består däri, att man står bakom en disk och utlämnar och återtager lånade böcker. Och det är min bestämda öfvertygelse, att så länge denna uppfattning icke blir utrotad, så länge första och bästa person, som intet annat har att göra, erbjudes en bibliotekstjänst och också antar den, utan att vare sig den, som erbjuder tjänsten, eller den, som mottager den, frågar efter förutsättningar eller kompetens, så länge komma vi också att inför den öfriga världen få blygas öfver vårt bristfälliga biblioteksväsende. Intet under, att vi under sådana förhållanden bli tagna som exempel på folk, där brottsligheten i vissa glest befolkade landsändar är stor på grund af bristande folkbildning, så som är fallet i en af

den af mig förut nämnde dr Ernst Schultze utgifven bok: Freie öffentliche Bibliotheken.

Hvad det amerikanska biblioteket — från hvilket, som jag förut påpekat, hela den moderna biblioteksuppfattningen och biblioteksutvecklingen leder sitt ursprung — med sin omfattande verksamhet vill uppnå, kan sammanfattas i två ord: goda medborgare. Men amerikanarna veta, att goda medborgare, insiktsfulla och målmedvetna samhällsmedlemmar, ett kulturellt högtstående och utvecklingsdugligt folk endast skapas af ett godt material. Och detta goda material heter, det vet man äfvenledes i Amerika, landets barn och ungdom. Och amerikanarna veta slutligen ännu ett: att barnen och ungdomen icke fostras till ett dugligt folk endast och allenast förmedelst välgörenhetsinrättningar, som afse deras materiella välfärd.

Minst lika viktigt är att tillgodose deras intellektuella utveckling och att tillgodose den så, att man af barnen skapar en lifskraftig och själfständig, en konkurrensduglig och arbetsglad nation. För att nå detta mål finnes, anser den praktiske amerikanaren, knappast ett bättre medel än att redan från början tillse, att barnets förstånd, fantasi och känsla näras med för barnets omdömesståndpunkt och utvecklingsgrad lämpad sund litteratur. Hvarför just litteratur? torde mången fråga. Därför att barn nu en gång för alla vilja läsa, därför att denna barnets läshunger i och för sig är ett godt, som icke bör förkvävas, utan som tvärtom bör tagas vara på

och omhuldas, och därför slutligen, att barnet, om det ej får tillfredsställa sin vetgirighet på ett förnuftigt sätt, tillgriper andra medel, på hvilka spridningen af den i vår tid så omtalade kolportagelitteraturen är ett talande exempel. Af dessa skäl har så godt som hvarje offentligt bibliotek i Amerika en särskild afdelning för barn och ungdom, och knappast något bibliotek i Förenta Staterna förmenar ungdomen tillträde till läsesalar eller referensbibliotek, icke ens Kongressbiblioteket i Washington.

I Tyskland har man i detta afseende ännu icke kommit ens tillnärmelsevis lika långt som Förenta Staterna, och de tyska barnbiblioteken äro ännu blott få till antalet och så pass nya, att man kan säga, att de knappast hunnit öfver experimentets stadium. Men så långt har man kommit äfven i Tyskland, att man inser vikten och betydelsen af de amerikanska ungdomsbiblioteken. Mötet i Dortmund uttalade sig varmt för inrättande af sådana bibliotek, liksom man äfven förordade de i de amerikanska biblioteken brukade medlen att göra ungdomsbiblioteken för ungdomen lockande och tilldragande, lärrika och uppfostrande. Sådana medel äro bl. a. sagoaftnar, läsecirklar, illustrerade föredrag o. d.

Kunde *vi* få till stånd sådana bibliotek, i hvilka ungdomen samlas till studier och till förströelse, kunde man där fångsla de unga med goda sagoberättare och intressanta föreläsare, hvilka illustrerade dessa sago- och föreläsningaftnar med vackra skioptikon- och kinematografbilder,

är jag för min del lifligt öfvertygad om att vi på så sätt skulle vinna ett godt medel för att draga en icke ringa del af ungdomspubliken från de usla biografer, på hvilka vi äro lika rika som vi äro fattiga på goda bibliotek.

Naturligtvis bör man icke underskatta skolans och skolbibliotekens betydelse för ungdomens litterära uppfostran. Äfven å skolbibliotekens område är Amerika föregångs- och mönsterlandet; biblioteket är i amerikanska skolor och seminarier en institution, som hvad såväl lokaler och material som hvad ledning beträffar är minst lika väl tillgodosedt som någon annan af undervisningsanstaltens verksamhetsgrenar. I vårt land skulle man uppröras vid tanken på att vården af ett läroverks fysiska laboratorium skulle anförtros åt t. ex. lektorn i franska, men hur många äro de, som betänka och inse, att det kräfves lika stor och grundlig specialutbildning för att på ett tillfredsställande sätt sköta ett bibliotek — äfven ett läroverksbibliotek, om man nämligen åsyftar ett verkligt gagn af detta bibliotek för lärare och lärjungar — som det fordras för att kunna sköta det fysiska laboratoriet? I denna syn på äfven läroverksbibliotekets verksamhet och betydelse äro amerikanarna andra folk betydligt öfverlägsna, ehuru äfven på detta område en förändring af uppfattningen synes hålla på att göra sig gällande i Tyskland. Under de vid mötet i Dortmund förekommande diskussionerna framhölls gång efter annan läroverksbibliotekens betydelse, såväl den betydelse de

redan äga på de platser, för hvilka det i detta afseende är väl sörjdt, som det inflytande, som de på sämre lottade orter kunde och borde utöfva till gagn för hela undervisningen, för lärarna och för lärjungarna. Mötet fattade därför ett beslut, som innehöll en begäran till alla såväl statens som kommunernas skolstyrelser att på alla sätt uppmuntra och ekonomiskt understödja skolbiblioteken och därmed sträfvandena för en bättre litterär uppfostran af ungdomen. Hur väl skulle icke äfven vi behöfva att, hvad beträffar såväl folkskolornas som kanske i minst lika hög grad de allmänna läroverkens skolbibliotek, rikta en sådan begäran till våra myndigheter. I allmänhet äger i våra skolor intet samarbete rum mellan undervisningen och biblioteket, och man torde därför tryggt kunna påstå, att våra skolbibliotek ännu icke på långt när fylla den uppgift, som ett bibliotek kan och bör ha vid ungdomens uppfostran. Denna uppgift kan skolbiblioteket fylla, först när dess ställning inom skolan blifvit den, som ett sådant bibliotek innehar i de amerikanska skolorna. Vi ha ju numera kommit till insikt om att det för undervisningen i t. ex. fysik nödvändigt behöfs ett särskildt laboratorium med värdefullt åskådningsmaterial och ofantligt dyrbara apparater. Och kemiska och biologiska laboratorier äro inom ett modernt läroverk lika oundgängliga och lika dyrbara. Och dock äro de naturvetenskapliga laboratorierna hvart och ett för sig blott af vikt för studiet af *ett* enda af skolans ämnen. Biblioteket däremot är eller borde vara

laboratoriet för lärare såväl som för lärjungar vid studiet af skolans *alla* ämnen, och dess kraf såväl på goda lokaler som på medel till underhåll och skötsel borde därför vinna beaktande i jämt så mycket högre grad än fysik-, kemi- och biologiundervisningens som det på skolans timplan finnes flera ämnen än dessa tre.

Utom af bibliotek begagna sig såväl amerikanare och engelsmän som tyskar af föreläsningssamheten som folkuppfostningsmedel. Om olikheten mellan oss och nu nämnda nationer är stor å biblioteksområdet, så är den ej mindre betydande å föreläsningssamhetens område. Föreläsningarne äro hos de nämnda folken ett sekundärt medel, ett medel att leda till böckerna; de äro ej det hufvudsakliga momentet i folkbildningsarbetet, äro ej själfändamål, hvartill de urartat i vårt land. Att så blifvit fallet hos oss, sammanhänger väl närmast därmed, att af alla folkbildningsmedel föreläsningen nog är det, som kräfver den minsta speciella fackutbildningen. Alltid vet någon något att berätta, som intresserar, och alltid kan detta göras till föremål för en populär, halft kåserande föreläsning. För att föreläsningssamheten skall kunna utöfva ett verkligt bildningsarbete måste först och främst den största noggrannhet och största omsorg nedläggas på valet af föreläsare och föreläsningar. Det bör icke få vara nog, att herr, fru eller fröken den eller den hos en föreläsningssamhet anmäler sig som föreläsare; föreläsningssamheten bör anse som sin ovillkorliga skyldighet att taga

god kännedom om ifrågavarande persons kompetens — reell såväl som formell — som föreläsare och om de ämnen, hvilka föreläsningarna skola behandla. Denna sistnämnda fordran uppställer jag icke därför, att jag anser, att föreläsningsföreningen bör utöfva censur öfver eventuella föreläsare, ehuru jag nog funnit, att en förnuftig sådan på en del håll icke kunde skada. Men ej sällan kunna anmärkningar med fog göras mot själfva ämnesvalet, ofta äro de valda ämnena alltför speciella och förutsätta — för att vara af bildande verkan — hos åhörarna förkunskaper, som knappast kunna vara att finna annat än hos specialister på ifrågavarande område. Ett sådant ämne saknar, äfven om det populariseras aldrig så mycket, verkligt bildningsvärde på grund af det ringa samband, det alltid kommer att äga med åhörarnas kunskapsnivå och kunskapssfär och än mera med de intresseområden, i hvilka det nutida lifvet med eller mot ens vilja tvingar in det stora flertalet människor.

Härmed sammanhänger ännu en anmärkning, som jag anser att man har skäl att rikta mot vår svenska föreläsningsverksamhet. Ämnesvalet är icke blott många gånger för specialiseradt, det är framför allt i allmänhet allt för litet aktuellt, allt för litet afsedt att bygga på där, hvarest man har anledning att tro att det finns en grund att bygga på, och att söka anknytningspunkter till sådana intressen, om hvilka man vet, att de redan äro för handen. Jag skall belysa det ofvan sagda med några exempel

ur verkligheten. Nog kan det vara af intresse för vår landsortsbefolkning att höra talas om kvinnans sociala ställning i det gamla Grekland, men mig förefaller det, som om det för de flesta skulle vara både intressantare, lärarikare och praktiskt nyttigare att till att börja med få veta något om kvinnans sociala ställning i det nutida Sverige, om hennes rättigheter och skyldigheter som medborgare i stat och kommun, om hennes rättsliga ställning såväl inom som utom familjen m. m. dyl., hvarom det stora flertalet människor i vårt land, i synnerhet utom Stockholm, äro ganska okunniga. Likaså vill jag visst icke förneka, att ämnet i »Böcker och bibliotek i forntiden» för många låter i högsta grad fängslande, men nog synes det mig, som om den föreläsare, som kunde och ville låta den svenska landsorten få veta, hvad den kunde och borde göra för att för eget behof få praktisk kännedom och praktisk nytta af böcker och bibliotek, skulle verka kraftigare i verkligt bildningssyfte. Hvarför icke i stället för ämnena »Bygder och befolkning i Sverige under 1500-talet» och »Städer och handel i Sverige under 1500-talet» åtminstone i första hand välja att tala om bygder och befolkning, städer och handel i det Sverige, i hvilket vi själfva lefva och verka, och om hvilket vi äga sorgligt ringa kännedom. Blott ännu ett exempel; borde det icke för svenskar vara mindre intressant att höra föreläsningar om Ona- eller Kanalindianerna eller »Hetiternas mindre-asiatiska välde, en nyupptäckt kultur från omkring år 1000 före Kristi

födelse» än att lära närmare känna t. ex. det lilla modiga och i sin kamp för sin existens beundransvärda folk, som heter Norr- och Västerbottenslappar, och om hvilkas lif och existens, seder och bruk, kultur och tänkesätt de flesta svenskar icke ha en aning. Det är egendomligt att i dessa afseenden jämföra oss med amerikanare, engelsmän och tyskar, hvilka folk framför allt anse det nödvändigt att äga den mest ingående kunskap om sina egna respektive länders geografi och nutida ej mindre än forntida historia, kultur och samhällsförhållanden. Jag vill naturligtvis icke förneka, att en del föreläsare just iakttaga de af mig framställda önskemålen, och icke heller, att tendenser till en förbättring i detta afseende nog flerstädes förmärkts under senaste tid. Men det synes mig, som om föreläsningföreningarna genom en strängare kontroll i ofvan af mig antydda riktning skulle kunna ytterligare främja föreläsningverksamhetens utveckling till ett verkligt kulturmedel.

Mot föreläsningens inflytande kan med fog anmärkas, att det talade ordet så snart förflyktigar; föreläsningen fordrar af åhöraren jämförelsevis ringa självverksamhet; ofta förstår han icke vissa delar, vissa ord och uttryck däri, ofta hinner han ej sätta sig in talarens tankegång eller förstår den ej fullt, kan ej gilla den o. dyl. Men föreläsaren vet intet af allt detta, han fortsätter att tala, och nya intryck tränga sig på åhöraren och skymma bort det föregående. När

Åhöraren slutligen lämnar föreläsningen, har han ett visst hum om ett och annat och har fått en del nya intryck, det är sant, men han saknar ofta förmåga att göra sig reda för hvad han verkligen lärt, hvad han förstått. Ord och fraser ha ofta nog fastnat hos honom, för vilkas rätta uppfattning han saknar förutsättningarna o. s. v. Vår åhörare har kanske sedan ingen att tala med om allt detta nya, åtminstone ingen mera hemmastadd däri än han själf, han har i vårt land stor svårighet och för resten ringa vana att skaffa sig den litteratur, som skulle kunna gifva honom upplysning; han låter saken vara och går på nästa föreläsning, där ett nytt ämne behandlas på samma sätt, och så undan för undan. Och därmed ha vi den typiska halfbildningen färdig, denna halfbildning, som tror sig förstå allt, därför att den icke kunnat fullt smälta något, som ingen aktning har för andras vetande, därför att den själf fått allt till skänks, och icke har en aning om hvad det vill säga att arbeta och kämpa sig fram till bildning, som totalt saknar själfständig omdömeskraft, därför att den är van vid att serveras omdömena färdiglagade från föreläsarens bord.

Jag går i detta fall så långt, att jag påstår, att en föreläsningsverksamhet, som skickar kring en serie föreläsare, af hvilka den ena i dag föreläser om utvecklingsläran, den andra nästa vecka eller månad om Ninives förstörelse, den tredje om Norrlandsfrågan, den fjärde om Nya

Zeeland o. s. v., som bjuder en växling af ämnen i all oändlighet och som sålunda verkar utan det ringaste system eller plan för sin verksamhet, knappast kan utöfva något verkligt bildande folkbildningsarbete. Också fick jag för icke så länge sedan genom en ofrivillig uppriktighet från en af våra folkbildningsmäns sida en bekräftelse på denna min uppfattning. Han yttrade nämligen, att hvad hans föreläsningsförening egentligen åsyftade, var att verka väckande i den exklusiva mening att rubba åhörarnas tro på vissa förhållanden — särskildt inom det religiösa området — samt att öfverhufvud taget visa dem en del lösryckta resultat inom den moderna vetenskapen. Jag frågade honom då, på hvad sätt en dylik föreläsare efter en sådan »väckelsestund» öfver t. ex. Darwinismen tog sig an sina åhörare (jag syftar här naturligtvis på de minst lärda bland åhörarna) och jag fick veta, att sedan tar hvarken han eller någon annan någon särskild befattning med dem, utan nästa gång kommer en ny föreläsare med ett nytt kanske lika öfverväldigande och för den oinvigdes hela åskådning omstörtande ämne. Jag frågar: är detta verkligen den bildning, som vårt folk har rätt att fordra och vi ha skyldighet att gifva det, samt för hvars utbredande, svenska staten årligen offrar ett par hundratuseotal af kronor? Har denna »Bildungsschwindel», för att tala med den ofvan citerade tysken, egentligen något kulturvärde alls, och borde icke en sådan föreläsningsverksamhet bära ett helt annan

skylt än folkbildningens? Men hvad kan då göras för att afhjälpa dessa missförhållanden? torde någon fråga. Man bör gå tillväga som amerikanare, engelsmän och numera äfven tyskarna göra, d. v. s. ställa föreläsningarna i bibliotekens tjänst, som ett medel att leda folket till vetandets källa, till böckerna själfva. I sällskap med dem få de i lugn och ro söka komma till klarhet; de få stanna och tänka, där de icke förstå; de kunna, om de så önska, fullt sätta sig in i hvarje detalj, de få gilla eller ogilla, ta emot eller förkasta på *eget* ansvar, de få själfva arbeta sig till sin ståndpunkt och kunna åtminstone på så sätt på många områden utvecklas till omdömesgilla, d. v. s. bildade människor. För den skull är det af största betydelse, att föreläsningarna såsom flerstädes i Amerika och Tyskland anordnas af biblioteket och hållas inom dess murar. Då kan allmänheten direkt hänvisas till den litteratur, som berör de förhållanden, om hvilka föreläsningen handlar. I Tyskland såväl som i Amerika publiceras dylika biblioteksföreläsningsprogram tämligen långt i förväg, och man anger såväl i pressen som på de särskilda programmen den litteratur, som kan tjäna till att i förväg orientera de blifvande åhörarna i ämnet. Tillika påpekas på programmet, att denna litteratur finns att tillgå i biblioteket, och allmänheten inbjudes att göra bruk däraf. Flerstädes i Amerika brukar man gå så långt, att man till föreläsningarna bredvid katedern samlar all bibliotekets

mera betydande litteratur angående det behandlade ämnet, hvilken omedelbart efter föreläsningens slut utlånas. De utmärkta resultat, som vinnas genom en af biblioteket ledd föreläsungsverksamhet, betonades upprepade gånger under mötet i Dortmund, liksom man äfven framhöll, hur varmt den ledning till verkliga studier, som på detta sätt gifves, uppskattas af dem, för hvilka den är afsedd. Naturligtvis kan man emellertid också tänka sig en i förhållande till biblioteket fristående föreläsungsverksamhet, men denna måste då, om den skall vara gagnande, kraftigt understödjas af biblioteket. På en sådan anordning erbjuder Amerika äfvenledes exempel, som mana till efterföljd. Föreläsningsföreningarna sända sina program till biblioteken, och biblioteken sända erforderlig litteratur rörande de respektive föreläsningarna till själfva föreläsningssalarna, där utlåningen af litteratur liksom i det förra fallet äger rum omedelbart efter föreläsningen. I båda fallen, vare sig föreläsningarna försiggå i biblioteket och ledas af detta eller föreläsningssalarna är fristående, böra föreläsningarna anordnas såsom kurser eller åtminstone serievis, så att de t. ex. under några veckor behandla samma eller närbesläktade ämnen, belysta från olika synpunkter. Helst böra för föreläsningssalarna verkliga studieplaner uppgöras, så att ett inre sammanhang förefinnes mellan föregående och efterföljande föreläsningar. Naturligtvis fordrar ett sådant systematiskt och planmässigt ordnadt föreläs-

ningsarbete icke ringa förutsättningar af både kunskaper, intresse och tid hos den som leder det.

Om vi nu slutligen fråga oss, hvar skälet är att söka till det exempellöst snabba framåtskridande, som Förenta Staterna ha att uppvisa inom sitt folkuppfostningsväsen, kan man besvara den frågan med ett enda ord: organisation. Blott få andra länder kunna uppvisa en så ändamålsenlig och genomförd organisation som Förenta Staterna med afseende på dels hela statens, dels de särskilda orternas folkbildningsväsen och dels slutligen hvarje särskild gren af uppfostningsväsendet. Det amerikanska bildningsväsendets många spridda trådar löpa alla samman i en punkt, och den heter: Bureau of Education i Washington och är ett under inrikesministeriet sorterande ämbetsverk. Den amerikanska Bureau of Education är icke ett ämbetsverk af samma typ som de europeiska ecklesiastik- eller kultusministerierna, ty det har icke makt att inverka på Amerikas bildningsväsen vare sig administrativt eller genom att utöfva inflytande på lagstiftningen. Enligt författningen har nämligen förbundsregeringen icke rätt att på sätt som nämnts ingripa i de särskilda staternas uppfostnings- eller bildningsväsen, utan denna rätt tillkommer de respektive staternas regeringar. Bureau of Education's hufvudsakliga uppgift synes vara att utgöra den centraliserande kraften inom Förenta Staternas bildningsväsen. Tack vare det förträffliga sätt, hvarpå detta ämbets-

verk fyllt sin ingalunda lätta uppgift, har i Amerika kommit till stånd ett det mest välgörande samarbete mellan alla olika grenar af landets uppfostringsväsende. Bibliotek och föreläsningsföreningar samverka med hvarandra sins emellan och med skolor af alla slag samt med kyrkosamfund, klubbar och föreningar, i den mån de stå i samband med bildningsväsendet. M. a. o. det amerikanska uppfostringsväsendet bildar trots sina många och mångskiftande verksamhetsgrenar en enda stor enhet.

Bureau of Education's verksamhet består däri, att den med yttersta noggrannhet följer hvarje företeelse inom uppfostringsområdet och årligen därom utgifver en till ett par tusen sidor och mera uppgående berättelse. Dessa årsberättelser meddela icke blott en den mest noggranna och uttömmande redogörelse för Förenta Staternas hela bildningsväsende, hvad beträffar såväl skol- och biblioteksväsendet som alla andra grenar däraf, de innehålla äfven intressanta utredningar och uppsatser rörande främmande länders uppfostringsväsen. Vidare samlar och publicerar Bureau of Education allt statistiskt material rörande unionens samtliga grenar af uppfostringsväsendet, företager utredningar och offentliggör historiker. Jag behöfver t. ex. endast hänvisa till den kända år 1876 utgifna statistiska och historiska utredningen angående Förenta Staternas biblioteksförhållanden, ett verk, som är af bestående värde för alla, som intressera sig för biblioteksfrågor, och som på sin

tid inom Förenta Staterna utöfvade ett starkt inflytande och kraftigt eggade till nya ansträngningar på biblioteksområdet. Bureau of Education's publikationer utsändas kostnadsfritt i tusentals exemplar öfver hela landet. Ej blott hvarje bibliotek, äfven det minsta, utan äfven hvarje för uppfostringsväsendet intresserad privatperson erhåller dem efter anhållan. De äro också i Amerika af den allra största betydelse. Dels lära landets alla olika bildningsinstitutioner och föreningar därigenom att känna och uppskatta hvarandra och att samarbeta med hvarandra; dels få de en ingående kännedom om landets ställning å bildningsområdet, om hvad som är gjordt och hvad som ytterligare bör göras, om hvad som brister och hvad som bör afskaffas, samt huru förändringar eller förbättringar i ett eller annat afseende, å ett eller annat område kunna eller böra vidtagas; dels mottaga de genom de meddelade berättelserna om andra folks bildningsarbete nya impulser och inspiration till förnyade sträfvanen. Kort sagdt, Bureau of Education verkar på samma gång som den sammanhållande, utredande, uppmuntande och agiterande kraften inom unionens uppfostringsväsende, och man kan knappast öfverskatta det inflytande, som utöfvas af detta ämbetsverk, hvilket icke sällan kallas Amerikas »clearing-house» för uppfostringsfrågor.

Under de senaste årens kraftiga utveckling af det tyska uppfostringsväsendet har den frågan blifvit aktuell, om icke äfven Tyskland borde

äga ett ämbetsverk, motsvarande Förenta Staternas Bureau of Education. Och de tyska folkbildningsvännerna ha under sina utredningar af frågan kommit till det resultat, att ett »Reichsamt für Volkserziehung» skulle för det tyska uppfostringsväsendets vidare utveckling vara af rent af vital betydelse, något som också kraftigt framhålles i all modern tysk litteratur på området. Detta tyska »Reichsamt» synes man ha tänkt sig skola omfatta hela uppfostringsväsendet med undantag af skolorna, för hvilka man anser de befintliga läroverksöfverstyrelserna vara tillfyllest. Först och främst skulle detta »Reichsamt» vara ett slags observatorium, hvilket skulle ha sin uppmärksamhet riktad på det tyska rikets hela uppfostringsväsende, för så vidt det icke berör skolorna. I detta observatorium skulle ett utförligt och ingående statistiskt material samlas och bearbetas, och därvid skulle detta ämbetsverk naturligtvis ha rätt att räkna på medverkan från alla andra ämbetsverk. Genom en dylik ordnad och planmässig samling och bearbetning af statistiskt material skulle man, anse tyskarna, i Tyskland liksom i Amerika vinna fast mark under fötterna för folkbildningsväsendet och en nyttig motvikt mot de många lösa hugskotten och ofruktbara idéerna på detta område. Gent emot det enskilda initiativet och de särskilda organisationerna och institutionerna skulle ett sådant ämbetsverk icke intaga någon annan ställning än rådgifvarens,

och ingen som helst inskränkning af individualiteten skulle kunna komma i fråga.

Men detta »Reichsamt» skulle icke blott vara ett inrikes observatorium, utan skulle med samma uppmärksamhet följa med alla företeelser å främmande länders folkbildningsområden, skulle studera där gjorda iakttagelser och erfarenheter och söka göra dessa fruktbara inom det egna landet. Alla utredningar af ett eller annat slag skulle naturligtvis offentliggöras i likhet med andra officiella skrifter och skulle i största möjliga mån ställas vederbörande till förfogande. Ej heller skulle det vara uteslutet, att ett »Reichsamt für Volkserziehung» skulle utgifva bibliografier öfver inom dess verksamhetsfär liggande områden och öfver hela folkuppfostringsväsendet samt handböcker och ledare af olika slag.

På grund af allt det material och all den erfarenhet, som sålunda skulle samlas i detta ämbetsverk, vore det särskildt ägnadt att vara en hela landets upplysningsbyrå i alla frågor rörande folkuppfostran, och denna verksamhet betonas af tyska folkbildningsvänner som den icke minst viktiga inom detta efterlängtade »Reichsamt». Man har nämligen gjort den erfarenheten, att det utan att sådant centralställe för folkbildning är förenadt med stor tidsspilla och stora svårigheter att skaffa sig korrekta uppgifter angående utvecklingen af endast något specialområde af uppfostringsväsendet, och man anser, att det för närvarande skulle vara omöj-

ligt att vinna en ens något så när detaljerad kunskap om hela folkuppfostringsområdet.

Genom en dylik rådgivande myndighet, anser man i Tyskland, skulle man äfven där vinna en på uppfostrans område länge och kännbart saknad centralisation, skulle de många krafter, som nu äro i verksamhet utan att taga vidare hänsyn till hvarandra, i Tyskland liksom i Amerika komma att samverka med hvarandra, och skulle slutligen genom den lättnad, som ett sådant ämbetsverk i mer än ett afseende blefve i stånd att skänka de redan nu verksamma krafterna, dessas effektivitet blifva större och därigenom hela folkuppfostringsfrågan ledas in i nya banor.

I detta sammanhang torde kanske ej vara ur vägen att nämna, att man äfven i Danmark tagit åtminstone ett steg i ofvan antydda riktning. Den danska regeringen har nämligen hösten 1909 inom sitt kultusministerium anställt en s. k. konsulent för frågor rörande det till folkuppfostrans område hörande biblioteksväsendet. Själfva det namn, man gifvit denna nya tjänst, innebär de rättigheter och skyldigheter, som medfölja den. Den första innehafvaren af tjänsten ifråga, professor A. S. Steenberg, synes också ha uppfattat sin ställning såsom i första hand rådgifvarens, så väl i allmänhet och gent emot det allmänna som i speciella fall och gent emot speciella institutioner och äfven enskilda personer, hvilkas arbetsfält ligga inom området för hans verksamhet. En liknande tjänst som

denna existerar äfven sedan några år tillbaka inom det norska undervisningsministeriet och anses i Norge ha varit af stor betydelse för utvecklingen af dess biblioteksväsende. Dock är att märka, att skillnaden mellan å ena sidan den af mig omnämnda amerikanska och den planerade tyska institutionen och å andra sidan de danska och norska konsulenterna är den, att man i de två förstnämnda länderna sträfvat framför allt efter en för *hela* folkuppfostringsverksamheten centraliserande kraft, under det de danska och norska ämbetsmännen hvardera fått som uppgift endast ett speciellt område af folkbildningsverksamhet. Men för att vara en början är det ju vackert så, och ur en sådan början kan ju så småningom äfven i dessa länder utvecklas en centralbyrå för hela folkbildningsväsendet.

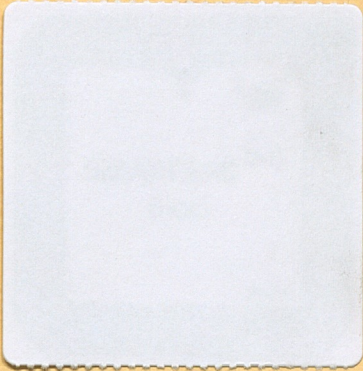
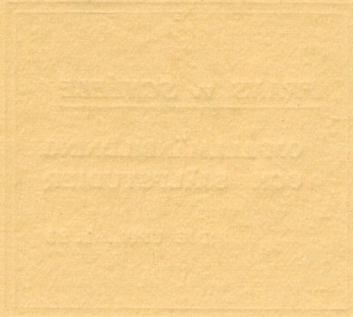
Jag har uppehållit mig särskildt vid såväl Förenta Staternas Bureau of Education som Tysklands planerade Reichsamt für Volkserziehung, emedan det synes mig, att, om någon reform inom vårt svenska uppfostringsväsende vore af behofvet påkallad, det väl vore den att genom ett ingripande från statens sida bringa ett slut på de virriga förhållanden, som man väl utan öfverdrift kan säga härska inom det svenska folkbildningsväsendet. Vore det förmätet att hoppas, att man äfven i vårt land inom en icke alltför aflägsen framtid skulle lära sig att inse en rätt organiserad folkuppfostrans oskattbara betydelse? Men har man insett detta, då måste

man också blifva villig att skänka vårt folk en i ofvan antydd mening sammanhållande, centraliserande och organiserande kraft, hvilken vi på grund af vår inneboende och tillsynes outrotliga, separatistiska läggning bättre än något annat folk skulle behöfva, särskildt på detta område.

Att som tyskarna hoppas på ett helt nytt ämbetsverk för detta ändamål vore i vårt land helt visst fåvitskt, och det skulle våra mindre förhållanden kanske icke ens kunna kräfva. Men att det inom vårt ecklesiastikdepartement inrättades en afdelning, speciellt afsedd framför allt för arbete af det slag, som det planerade tyska »Reichsamt» skulle representera, och att denna del af ecklesiastikdepartementets åligganden anförtroddes åt i sådant arbete hemmastadda och därför kvalificerade personer, det synes mig äfven för våra förhållanden vara ett önskemål inom rimlighetens gränser, och därtill ett önskemål, hvars realiserande skulle kunna för vårt folkbildningsväsende medföra en oskattbar vinst.

Jag har härmed sökt att i korthet klargöra de olikheter med afseende på såväl uppfattning som tillämpning af begreppet folkuppfostran, som förefinnas mellan oss och de nationer, om hvilkas främsta sträfvanen å folkbildningsområdet jag i det föregående velat gifva en idé. Amerikanare, engelsmän och tyskar äro framför allt kända för sitt sunda förstånd och sin praktiska

blick. Kunde det icke vara skäl för oss att hämta lärdomar af det sätt, hvarpå dessa folk anse lämpligt att organisera sitt folkuppfostringsarbete? Hafva vi ännu kommit ens så långt, att vi kunna biträda dessa folk, som äro kända för sitt nyktra räknesinne, i deras genom praktiska beräkningar vunna uppfattning, att det icke finnes produktivare summor än de, som utgifvas för bildningsändamål, och att okunnighet och bristande omdömesförmåga hos ett folk till slut alltid komma att stå hvarje folk, hvarje samhälle dyrare än bildning? Och om vi insett detta, huru kunna vi då stå till svars för det sätt, hvarpå vi använda de för svenska förhållanden icke obetydliga summor, som årligen anslås till folkbildningsändamål? Ha vi vid utgifvandet af dessa penningar betänkt, att en nations rätt till existens beror på befolkningens ständiga tillväxt i kultur, i moral, i social samhörighetskänsla och i nationellt själfmedvetande, och att sådana existensbetingelser icke vinnas genom en yttlig upplysningsverksamhet utan endast genom en till folkets innersta rot och märg trängande nationaluppfostran?



FRANS v. SCHÉELE

OM ALLMÄNBILDNING
OCH SJÄLFSTUDIER

3:DJJE UPPL. 1. 25

www.books2ebooks.eu